

De Cardona a Damasc: l'argenter Marc Olzina en el context catalanoaragonès de la primera meitat del segle XV

Montserrat Barniol López

Andreu Galera Pedrosa

Arxiu Històric de Cardona

montsebarniol@gmail.com

galerapa@cardona.cat

Recepció: 23/04/2022, Acceptació: 10/09/2022, Publicació: 22/12/2022

RESUM

Fins ara, la historiografia havia esbossat només parcialment la trajectòria de l'argenter Marc Olzina. Ara, l'estudi dels manuals de l'escrivania parroquial de Sant Miquel de Cardona ens ha permès aprofundir en la seva figura. A partir d'aquesta documentació i de la revisió de les altres notícies documentals sobre l'orfebre, l'article pretén traçar-ne l'itinerari vital i professional, des de la seva Coromina nadiua fins que va morir a Damasc, ciutat on el van dur els negocis. Això no solament ens ha permès explicar-ne els orígens i la formació (fins ara desconeguts), sinó també resseguir la seva activitat, que el perfilava com un destacat orfebre del seu temps que, a més a més, va participar en el lucratiu comerç de mercaderies de valor. Igualment, hem pogut precisar algunes qüestions sobre la creu dels Sants Màrtirs, l'única obra —que sapiguem— documentada i conservada de l'artífex (1420-1427).

Paraules clau:

Corona d'Aragó; Barcelona; gòtic; orfebreria; comerç; Marc Olzina

ABSTRACT

From Cardona to Damascus. The silversmith Marc Olzina in the context of Catalonia-Aragon in the first half of the 15th century

Up until now, art history has had only a partial understanding of the life and work of the silversmith Marc Olzina. Now, thanks to the study of Cardona parish documentary sources, further information has come to light. Encompassing both these newly discovered sources as well as an examination of previously known facts, the aim of this paper is to analyse the artist's life and work, from his birth in La Coromina to his death in Damascus while on business. Not only has this research shed light on the artist's early years and artistic training for the first time (which were previously totally unknown), but it has also revealed him to be a leading silversmith of his time, as well as being involved in a lucrative trade in silver and luxury goods. The paper also offers an analysis of the Cross of the Holy Martyrs, an extraordinary item of metalwork (1420-1427) that is the only known surviving work by Marc Olzina.

Keywords:

Crown of Aragon; Barcelona; Gothic art; metalwork; trade; Marc Olzina

Si en un estudi anterior ens vam aproximar a la figura de Marc Olzina fou perquè l'orfebre consta, en la documentació, com l'artífex de l'excel·lent creu gòtica dels Sants Màrtirs, obra que llavors ens ocupava¹. La peça es conserva, juntament amb altres creacions de notable valor, a l'església de Sant Miquel de Cardona i, com vam tenir ocasió de demostrar, resulta interessant des de múltiples vessants². La seva innegable qualitat la situa entre les obres destacades de l'orfebreria dels tallers barcelonins del gòtic internacional, hegemònics a la Catalunya de les primeres dècades del segle XV³. I, alhora, ens va permetre intuir la rellevància de Marc Olzina, del qual ben poc sabíem i sobre qui posem ara el focus, tot fent una ullada al panorama artístic de l'orfebreria catalana del quatre-cents. A la llum de les noves dades que aquí aportem, podem dibuixar amb més precisió la trajectòria de l'orfebre, el qual va participar, també, en el profitós mercat de l'argent i d'altres objectes de gran valor.

Marc Olzina, «oriundi Condemine Cardone»

La documentació coneguda fins ara de Marc Olzina, datada entre 1418 i començament de la dècada de 1440⁴, esbossava un itinerari vital a cavall entre Barcelona i València. Això, juntament amb les semblances tipològiques —i fins a cert punt estilístiques— entre la creu cardonina i l'orfebreria valenciana del seu temps⁵, convidava a especular sobre l'origen i la formació de l'argenter, dades sobre les quals no sabíem res. Tanmateix, el buidatge dels manuals de l'escripció parroquial de Sant Miquel de Cardona de la segona meitat del segle XIV i de les primeres

dècades següents aporten novetats significatives al voltant de la trajectòria personal i professional de l'argenter. Aquesta recerca ens n'ofereix informacions irrefutables sobre el lloc de naixement i la formació que, sens dubte, constitueixen un gir historiogràfic inesperat, i, de retruc, conviden a revisar la història de la creu de Cardona i de les seves filiacions tipològiques i estilístiques.

Els manuals cardonins revelen que Marc Olzina era fill de Romia d'Altarriba i Pere d'Olzina, com també que era natural de la Coromina —una petita agrupació urbana situada als peus del castell i de la vila de Cardona, a tocar de les cèlebres salines i de la cruïlla dels camins rals de Berga i Barcelona. El cognom patern procedia de la casa de l'Olzina, un mas situat en el terme i parròquia de Sant Salvador de Torroella (Navàs, Bages), limítrof amb el termenat de Cardona. Pere i Romia havien contret matrimoni pels volts de 1373 i poc després devien tenir el primogènit, Jaume, l'únic fill que consta en el testament ordenat per la mare el 1374⁶. Suposem, però, que l'infant va morir a curta edat, ja que mai més és esmentat en la documentació. Així, els altres cinc fills (Joan, Marc, Caterina, Blanca i Margarida) deurién néixer els anys següents (vegeu la figura 1, amb l'arbre genealògic de Marc Olzina i la seva família).

Degué ser a la dècada següent quan Pere i família van instal·lar-se a Cardona, on va adquirir la casa del difunt Romeu Sescomes, a la plaça de la Fira. Pere, que deuria morir el 1398, no solament posseïa la casa de Cardona, sinó també tres cases més a la Coromina, diverses porcions de terra a banda i banda de la llera del Cardener i dues vinyes (una davant de la capella de Sant Antoni de la Coromina i l'altra sobre la font del Vi)⁷.

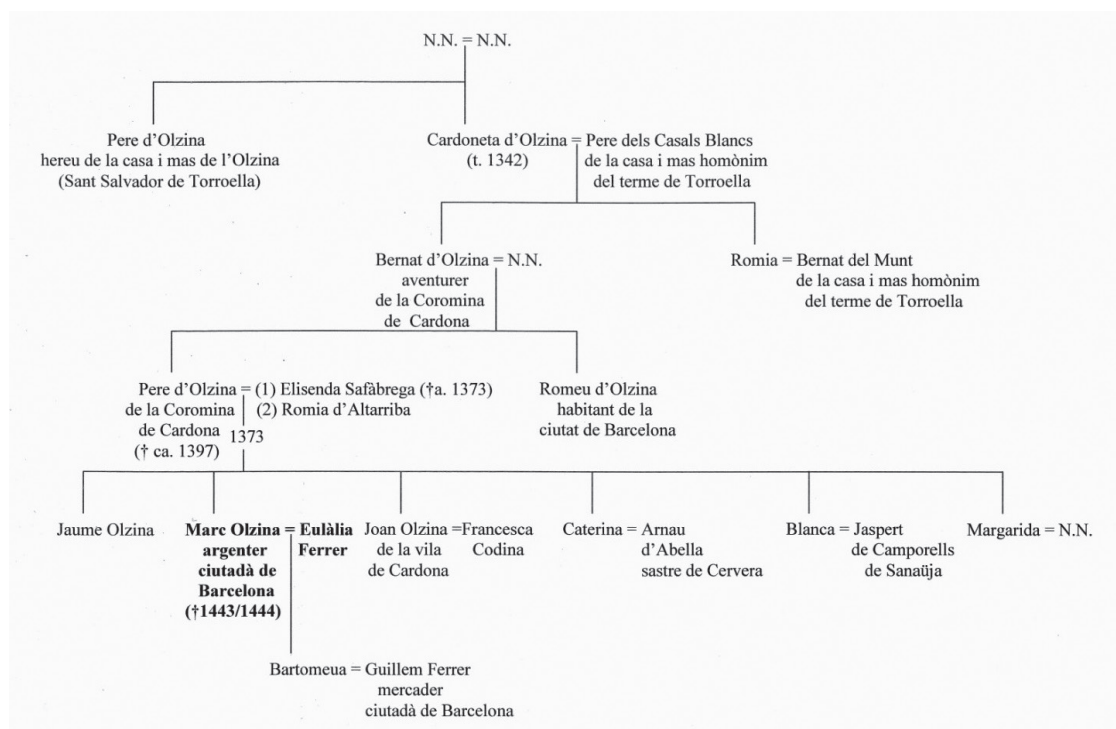

Figura 1.
Arbre genealògic de la família Olzina. Autor: Andreu Galera.

Centrem-nos, però, en Marc. Tot apunta que, a la tardor de 1411, Marc Olzina, mare i germans van desfer-se progressivament dels béns de la Coromina. Esbrinar com van procedir es complica, atès que els manuals i els llibres corresponents a aquest any manquen a la sèrie documental de l'escrivania parroquial. El que en coneixem és gràcies a les còpies lliurades a mans d'uns compradors, els Vallbona, que van ser incloses, segles després, a l'arxiu dels seus hereus i successors, els Manganel·l de la Coromina⁸.

La documentació preservada ens permet constatar que Marc va signar aleshores com a procurador de les seves germanes casades, Caterina, muller d'Arnau d'Abella, amb una carta de procura al seu favor donada a Cervera el 14 de desembre d'aquest mateix any, a mans del notari Antoni d'Òdena, i Blanca, muller de Jaspert de Camporells, amb carta feta a Sanaüja l'11 de desembre, a mans del notari Bernat de Garriga. A la vegada també ens permet intuir certes desavinences amb el seu altre germà, Joan, que no va signar les cartes de venda. Els diversos compromisos subscrits amb els compradors entre 1411 i 1413 per Marc, juntament amb la seva mare, germanes i cunyats, per tal de fer-lo firmar, semblen evidenciar la disconformitat de Joan respecte a la gestió de l'heretatge patern i la seva alienació. Tres dècades després, l'absència de Joan entre els diversos llegats familiars disposats pel nostre argenter en el seu testament (al qual

tornarem més endavant, vegeu el document 8), sembla que confirmen aquestes diferències entre els dos germans⁹.

Aquesta mateixa documentació ens assenyalava que, amb data de 20 de desembre de 1411, Marc Olzina havia formalitzat carta de procura a favor de Ramon de Guàrdies, prevere de la vila de Cardona¹⁰. La designació de procurador ens indica que, en aquest moment, possiblement Marc ja residia fora de Cardona o que, si més no, pensava fer-ho properament. Aquesta circumstància concorda amb el tractament que la documentació local li dona els anys següents, referint-s'hi com a oriünd de la Coromina. Aquesta inequívoca referència als seus orígens la trobem a les dues èpoques signades el 13 i el 30 d'abril de 1413 per mossèn Guàrdies, com a procurador de Marc Olzina («procurator in solidum Marchi Olzina, oriundi Condemine Cardone»), en reconeixement dels darrers pagaments efectuats en relació amb les vendes de les terres i de les vinyes propietat de la família fetes dos anys abans¹¹.

Aquestes dues darreres referències confirmen la residència de Marc Olzina fora de Cardona, atès que no hi consta com a habitant de la vila. Uns quants dies abans, el 2 d'abril de 1413, havia fet de testimoni a la carta de procura signada per Pere de Fontelles (un dels mercaders cardonins més dinàmics del període) a favor de diversos veïns de la mateixa Cardona i d'altres fills de la vila establerts a Barcelona, per tal que el repre-

sentessin en la causa instada, en aquesta ciutat, per Guillem Satrilla en contra seu. Els segons eren Jaume Llobet, els seus nebots Andreu i Joan Despí, Bartomeu i Ramon de Navel, i Romeu Fonoll; tots descendents de famílies de prohoms locals que, dècades enrere, s'havien establert a Barcelona per negocis. Com dèiem, entre els testimonis cridats aleshores per validar dita carta de procura trobem Marc Olzina, identificat, aquí sí, com de la Coromina de Cardona («Marcus Olzina, Condomine Cardone»), i misser Pere Ripoll, jutge ordinari del comtat de Cardona¹². La presència de l'argenter a l'escrivania parroquial assenyala inequívocament una estada a la vila en els primers dies d'abril de 1413, potser per enllestir totes les qüestions que encara calia resoldre en relació amb el seu germà Joan i les vendes fetes el desembre de 1411 de l'heretatge patern.

Serà a Barcelona on hem de cercar el destí del nostre protagonista un cop deixada enrere Cardona. Marc comptava amb un precedent familiar de trasllat a la Ciutat Comtal: el del seu oncle patern, Romeu d'Olzina, que havia acabat els seus dies en aquella població, a la parròquia de Sant Cugat del Rec. La seva recordança es manté ben viva en el testament ordenat uns quants anys després pel nostre argenter (vegeu el document 8), amb la fundació d'un aniversari per la salvació de la seva ànima¹³.

L'escrivania local no ens ofereix cap dada al voltant de Marc Olzina en els quatre anys següents. La notícia documental posterior de l'orfebre data de 1417, quan ja hauria entrat a la trentena. El 4 d'abril d'aquell any, el forner Joan Tarroja i els germans Guillem, Francesc i Bartomeu Ponç, tots tres fills de la família de ramaders que aleshores controlava les carnisseries de Cardona, signaven una carta de procura a favor de Marc Olzina, argenter de Barcelona («Marchum Olzina, argenterium civitatis Barchinone») per fer i signar treva i pau amb Pere i Antoni Vinyes, que en aquell moment habitaven en aquesta mateixa ciutat¹⁴.

Sintetitzant, aquest ingent —i fins ara inèdit— corpus documental, que precedeix les notícies que coneixíem de Marc Olzina, recollides per Núria de Dalmases¹⁵, demostra, doncs, inequívocament, que l'argenter era oriünd de la Coromina. També, que deuria néixer a la segona meitat de la dècada de 1370 o, a tot estirar, a inicis de la següent, i que la seva vida deuria transcórrer entre el propi lloc d'origen i Cardona. Com hem vist, l'any 1417 ja exercia l'ofici d'orfebre a Barcelona. La darrera incògnita, doncs, que ens queda per resoldre sobre aquests anys de joventut i primera adultesa de Marc Olzina és la seva formació. La resposta la trobem novament en el testament que va estendre (vegeu el document 8). En les darreres voluntats, Olzina disposava llegar

100 sous a Joan de Talamanca, argenter de València, a qui es refereix com el seu mestre («ítem ab Johan Talamancha, argenter de València, mestre meu»¹⁶) i a qui caldria identificar, segons la historiografia valenciana, amb Joan Salamanca.

Les notícies sobre aquest darrer orfebre revelen que deuria obrar diverses creus. Així, ens consta el contracte de 1410 corresponent a la del castell de Xàtiva, que hauria de ser semblant a la de Sant Joan del Mercat de València, i un cobrament, de 1441, per a la que havia obrat per Vilafermosa. Sabem, també, que fou l'artífex, juntament amb Joan de Galves, d'una luxosa vaixela d'argent daurat per al servei del monarca, per la qual va rebre pagaments el 1426 i el 1428. El 1444 consta com a majoral de la confraria de Sant Eloi¹⁷.

En encetar aquest epígraf dèiem que, a la llum de la documentació fins ara coneguda de Marc Olzina, els contactes amb València eren reiterats i que, a més a més, la historiografia havia assenyalat connexions tipològiques i estilístiques entre la creu dels Sants Màrtirs i l'orfebreria valenciana coetània. Sens dubte, el llegat a Joan de Talamanca permetria explicar-ho prou convincentment. Tot i que les filiacions entre la peça cardonina i altres obres remarcables del seu temps són un aspecte que cal revalorar (com farem més endavant), és cert que els vincles de l'orfebre amb València són innegables. N'és una mostra, però no l'única, la notícia documental següent (la primera que fins ara coneixíem): el contracte d'aprenentatge (1418) entre Vicenç Albert, fill de Guillem Albert, pescador de València, i Marc Olzina, perquè aquest li ensenyi l'ofici durant vuit anys¹⁸.

Una creu d'argent «[...] bela e solempna»

Dos anys després, el 1420, els quatre cònsols de la universitat de la vila de Cardona i Marc Olzina acordaven els capítols per obrar una creu dedicada als Sants Màrtirs, Celdoni i Ermenter¹⁹, que avui encara es conserva a l'església parroquial de Sant Miquel. L'encàrrec respon no solament a un context devocional propici, en què la veneració als dos legionaris romans estava ben arrelada a la vila, sinó que també s'emmarca en un context de puixança econòmica i d'important embranzida artística a Cardona.

La devoció cardonina als Sants Màrtirs arrenca quan, el 19 d'octubre de 1399, hi arribaren les seves relíquies de la mà de Joan, fill primogènit del comte Hug II (1334-†1400). L'hereu al comtat les havia usurpat de Cellers (Torà, La Segarra) i dut a Cardona, on van entrar en solemne processó fins a ser dipositades a l'església gòtica de Sant Miquel, consagrada dos anys abans

(1397), on van ser venerades primer a la capella de Sant Pere i, des de 1524, a la cripta sota el presbiteri. En efecte, Cardona, com correspon a l'època, s'havia anat dotant d'obres gòtiques, sempre eclipsades pel monumental castell i el temple romànic de la canònica de Sant Vicenç. És a baix, però, a la vila, on es basteix l'obra més destacada del període: l'esmentada església de Sant Miquel. La seva construcció, documentada per primera vegada el 1322, s'allargaria fins al segle XVI, quan es cobreix la nau amb pedra i es construeix la cripta, que albergaria els Sants Màrtirs. L'església va ser sufragada, en bona part, gràcies als llegats i a les fundacions de beneficis d'una emergent oligarquia local, els prohoms de Cardona, que es va encarregar també de dotar «les seves» capelles del necessari aixovar litúrgic i d'embellir-les amb retaules, alguns dels quals encara es poden admirar in situ. A Sant Miquel també s'hi conserva la coneguda com a Maredeu del Patrocini, obra possiblement per un artífex —pròxim al taller de Rieux— procedent de zones transpirinenques, l'arribada de la qual i les circumstàncies que l'envoltaren són encara avui motiu de debat²⁰.

Entre les peces d'ús litúrgic i cultural del temple cardoní, en sobresurt una altra creu: la de la confraria del Sant Esperit (1384-1394), de Pere Serinyà. Sabem que l'orfebre, natural de Girona, s'havia establert a Cardona pels volts de 1368, on va mantenir el seu obrador fins que va morir, el 1412²¹. Com hem vist, tot sembla indicar que a començament de la segona dècada del segle XV Marc Olzina ja hauria marxat de la vila. Tingueren alguna relació professional els dos argenters? La fi de l'activitat de Serinyà a Cardona va precipitar-ne, d'alguna manera, la marxa d'Olzina (potser buscant un mestre amb qui formar-se)? Les dades conegudes, per descomptat, no són prou explícites per treure'n cap conclusió. Ara bé, la coincidència cronològica del traspàs de Serinyà i la partida d'Olzina de la vila no passa pas desapercebuda.

A partir d'aquest moment, el mercat cardoní de les arts sumptuàries —gens desdenyable, per bé que forçosament menys reeixit que el de les grans ciutats— no va quedar-se pas orfe. En els anys posteriors a la mort de Pere Serinyà hi són documentats diversos orfebres: primer, just després del traspàs del gironí, Pere de Marvins (o Marunys?) i, cap a la dècada de 1420, Joan Bassa²². Pere Serinyà, doncs, degué tenir relleu a la vila amb un taller capaç de satisfer les demandes de la noblesa i de l'oligarquia locals —o de la seva àrea d'influència. Referint-nos a l'orfebreria obrada a la vila en època gòtica, és d'obligada menció el copó, conservat a Londres (V&A, núm. inv. M.581-1910), amb punxó cardoní, del qual desconeixem l'artífex i el destí inicial. La peça, datada

entre 1400 i 1419, mereixeria una atenció especial, i haurà de ser objecte d'altres estudis²³.

Esbossat el panorama de la Cardona gòtica, que bé deuria conèixer l'orfebre, tornem a l'encàrrec de l'obra. Com dèiem, el 21 de març de 1420, els quatre cònsols de la universitat de la vila de Cardona i Marc Olzina acorden els capítols per obrar una creu d'argent dedicada als Sants Màrtirs. L'argenter hi és identificat com a ciutadà de Barcelona, sense mencionar-ne l'origen cardoní, de fet ignorat fins al buidatge documental abans exposat. El contracte estipula que la creu havia de pesar 28 marcs de plata, i que s'havia d'obrar segons la mostra (és a dir, dibuix previ) que Marc Olzina els hauria proporcionat i que no conservem. El cost estipulat pel marc d'argent era de 9 lliures i 5 sous, és a dir, un total de 259 lliures barcelonines. Es convenia que el cònsol Jaume de Navel li havia de pagar 50 lliures dels diners dels acaptes dels Cossos Sants, l'administració dels quals depenia del Comú. Francesc de Tarradelles, batlle de les Salines de Cardona, havia de pagar les 100 lliures més que Joan Ramon Folc I (1400-†1441) havia estimat per sufragar el cost de la creu. Ell mateix, recordem-ho, uns quants anys abans havia fet arribar les preuades relíquies dels Sants Màrtirs a la vila. Tal com s'acostumava a fer, la resta de l'import se satisfaria un cop enllestida la creu. D'altra banda, Marc Olzina es comprometia a lliurar-la en un termini de dos anys, a comptar a partir de l'1 d'abril, i aportava, com a avaladors, l'esmentat Francesc de Tarradelles; Pere Sesguàrdies; Jaume Serra, àlies *Baster*, i el seu cosí Pere Pinyet (fill de la seva tia materna Francesca d'Altarriba i Pere Sapinyà, àlies *Pinyet*, hostaler de Cardona)²⁴.

A banda de qüestions econòmiques i de calendari, el document estableix també com havia de ser, en part, la iconografia de l'obra:

[...] en lo peu de la dita creu (això és, a la magolla) e sie tengut de fer .VIII. ymatges entre una part e altre, les tres sien axi corn ja és posat en la dita mostra e les cinch sien dos dels Cossos Sants e una de Sent Miquell, altre de Sent Johan baltista e altre de Sent Pere. Y en lo pom dos senyals de cart compartits a sa coneixença²⁵.

Més endavant ens aturarem en la iconografia de l'obra, però, en efecte, a les fotografies de la creu realitzades el 1929²⁶ (vegeu les figures 2 i 3, revers de la peça i detall d'aquesta), en les quals es pot observar la magolla avui desapareguda (vegeu la figura 4), podem reconèixer-hi les imatges de sant Celdoni i sant Ermenter. Els altres sis sants que s'aixoplugaven en els dosserets de la magolla són més difícils d'identificar. Seria lògic pensar que un dels sants barbuts no és cap més que sant Joan Baptista, l'onomàstic del comte, i

Figures 2 i 3.

Revers i detall de la creu dels Sants Màrtirs obra per Marc Olzina. Foto: Arxiu Fotogràfic de Barcelona, Estorch, 1929.

que entre les altres figures caldria buscar-hi sant Miquel i sant Pere —els tres sants esmentats en el contracte. Possiblement, la figura femenina amb els cabells sense recollir i amb un flascó a les mans és Maria Magdalena. En definitiva, un repertori iconogràfic que combina uns sants d'amplicíssima devoció amb uns altres de culte local.

Com dèiem, seria plausible que la generosa aportació del comte es traduís en la incorporació de sant Joan Baptista en la magolla (vegeu la figura 4, detall de la magolla, avui perduda, de la creu), però també en la inclusió de l'heràldica dels Cardona, els cards, que s'aprecien a les fotografies realitzades amb motiu de l'Exposició Universal celebrada a Barcelona l'any 1929 (figura 2). Hi figuren esmaltats en els espais romboidals situats a la part inferior del braç llarg de la creu, just sobre la magolla. En els capítols s'estableix encara que «en los quatre caps de la creu» s'hi figurin «los quatre Evangelistes»²⁷. Així, al revers de la peça, el tetramorf deuria rodejar el Crist en Majestat, tot i que, actualment, les peces estan disposades de manera diferent, com veurem més endavant.

A punt d'esgotar-se el termini marcat en el contracte, el 18 de febrer de 1422, a Barcelona, Marc Olzina signava una àpoca a favor de Jau-

me de Navel (vegeu el document 1), que actuava com a administrador del bací dels Cossos Sants, per l'import de 50 lliures (1.000 sous), corresponents al prorratge de la quantitat que se li devia pels treballs de la creu:

[...] in solutum prorata ex eo quod michi debetur pro laboribus per me sustentis in operando et faciendo quandam crucem quam predictos de acapturiis dictorum bascinorum fieri facitis²⁸.

L'argenter no va complir el termini, tal com la documentació demostra (i veurem) a bastament. De fet, ho sabem pel mateix document del contracte, on s'afegeix un epígraf, de 9 de febrer de 1427, en què es cancel·len les obligacions dels avaladors²⁹. Per què Marc Olzina entrega la creu amb cinc anys de retard? Després de 1422, la documentació barcelonina ens ofereix una altra notícia de l'orfebre que no resol la incògnita: el 24 de novembre de 1424, com a procurador de Berenguer de Bellprat, fuster de València, estén un contracte per a l'aprenentatge d'un fill del seu representant, Jaume de Bellprat, amb Guido Anton, fuster del rei³⁰. I, a partir d'aquí, s'inicia un

silenci documental que durarà fins al 1431 i que ens obligava a cercar en altres direccions.

La documentació valenciana, en canvi, sí que ens n'ofereix notícies. En el recull de Josep Sanchis Sivera (1922) hi consta un Marc Olzina, identificat el 1426 com a argenter de la ciutat de València, en relació amb el pagament de 165 florins d'or per un diamant destinat a un dels encasts del braçalet «dels molts diamants» del rei Alfons el Magnànim:

An March Olcina, argenter de la ciutat de València, per ops de un diamant gros, apuntat, que de manament del Senyor Rey era estat comprat a preu fet, lo qual dit Senyor feu metre en un dels encarts buyts del braçalet dels molts diamants³¹.

Es tracta, per descomptat, d'una peça valuósima i d'un alt cost, en temps i diners, que mostra el gust, a bastament documentat, del monarca per les joies³². El braçalet —en el qual s'havien d'encastar diamants— va ser encarregat, el 1424, a Guido Antoni, i el mateix any va comprar-se un diamant al mercader barceloní Francesc Oliba pel qual es van pagar 130 florins d'or³³. Ens sembla ben plausible que aquest Marc Olzina no sigui ningú més que l'artífex de la creu cardonina, i aquesta, una altra mostra dels seus vincles amb València. El cas és que semblava suggerir que l'orfebre complia amb altres obligacions professionals i que aquesta circumstància endarreriria l'entrega de la peça cardonina. Arran d'això, ens plantejàvem (erròniament) si podria ser degut a encàrrecs o a activitats de certa envergadura que Marc Olzina incomplís els terminis estipulats en el contracte³⁴.

Coneixem, ara també, que només un any abans l'argenter feia un negoci semblant. El 27 de gener de 1425, identificat en aquell moment com de la ciutat de Barcelona, però habitant de Saragossa, venia peces d'altíssim valor per al monarca:

Ítem, done a.n March Ulzina, argenter de la ciutat de Barchinona, ara habitant en la ciutat de Ceragoça, los quals li eren deguts, ab albarà de scriva de ració scrit en Ceragoça a XXVII dies de janer de l'any MCCCCXXV, per raho del preu de VII peces de balays bells, los VI dels quals són fets en certa forma, ço és, que de la una part se mostren loses cayrades e de la altra part còdols lansagats, e lo restant balays és lavorat tot a manera de còdol, segons que en lo dit albarà se conté, que cobre MCCCXXV florins d'or³⁵.

Les dades aquí exposades refermen, certament, la idea d'una beneficiosa activitat professional de Marc Olzina en aquell període, atès

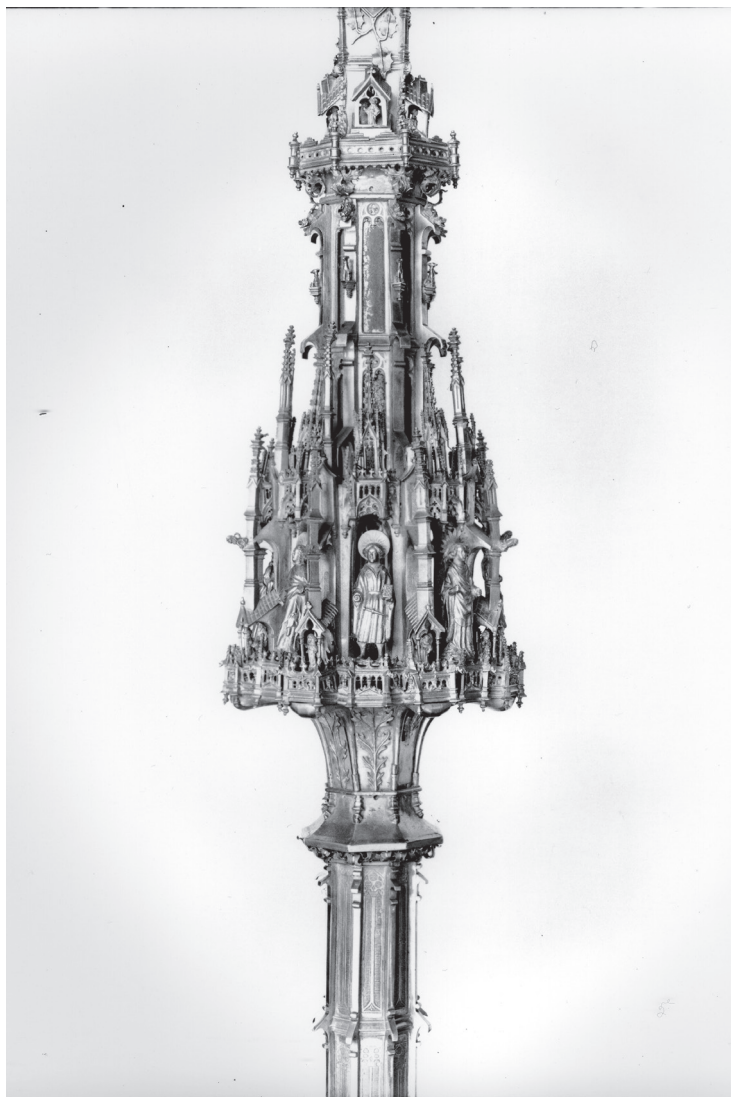

Figura 4.
Detall de la magolla desapareguda de la creu dels Sants Màrtirs obrada per Marc Olzina.
Foto: Arxiu Fotogràfic de Barcelona, Estorch, 1929.

que es movia en cercles de l'entorn àulic i es desplaçava per les grans ciutats de la Corona (Barcelona, Saragossa, València). Qui sap si els vincles del nostre argenter amb la casa reial també serien producte de la proximitat de la casa dels Cardona, promotora en part de la creu, amb el rei, o, potser, a través del seu mestre, Joan de Talamanca, que, com hem vist, va obrar (amb Joan de Galves) una vaixela d'argent daurat per al servei del monarca³⁶. Retornant al que ens ocupa, en qualsevol cas, i sense que això ens permeti res més que especular, queda clar que tant Marc Olzina com Joan de Talamanca es troben vinculats, en dates similars, a l'entorn curial.

Tanmateix, és cert que aquesta frenètica activitat no hauria d'entorpir, necessàriament, la finalització de la creu dels Sants Màrtirs. I, de nou, la documentació cardonina ens obliga a reformular la hipòtesi prèvia, revelant, sense gaire lloc a dub-

tes, problemes de finançament importants per part del Comú de Cardona. Això permetria explicar versemblantment el retard en la realització de la creu. Dit d'altra manera, no serien les obligacions professionals de l'orfebre les que motivarien l'endarreriment de l'entrega, sinó la manca de diners per finançar-la. Sabem que, en aquest període, la hisenda del Comú restava força contreta per l'endeutament censalista assolit en els anys previs per finançar els subsidis i altres profertes donades al seu senyor, el comte de Cardona³⁷. I, a aquestes dades, caldria afegir-hi encara els reclams i les tibantors entre les parts implicades en l'encàrrec i la factura de la creu processional. El 18 d'octubre de 1425, a l'escribania de Cardona i a mans del notari Lluís Martí, Marc Olzina signava una carta de procura a favor de Francesc de Terradelles i Pere Pinyet per exigir i percebre totes i cadascuna de les quantitats que li eren degudes per qualsevol persona i raó³⁸. No s'hi esmenta explícitament la creu, però cal, és clar, considerar-la. Conservem, també, un document sense data en què els cònsols de la universitat de la vila de Cardona reclamen a l'argenter i als seus avaladors la restitució dels 4.400 sous pagats fins aleshores a compte dels treballs fets³⁹. Tot i desconèixer-ne la data exacta, sembla que el reclam caldria situar-lo cap a la tardor de 1426, poc abans que les parts, ara ho veurem, acostessin posicions i satisfessin les demandes respectives: la conclusió i el lliurament de la creu i la retribució del seu treball.

A inicis de novembre de 1426, Marc Olzina retornava a Cardona i subscribia diversos documents. El dia 6, convenia i prometia amb els cònsols, administradors de la capella dels Cossos Sants, obrar i fer donació, en el termini d'un any, d'una joia d'argent per un valor de 60 florins d'or (678 sous) («unum joyellum argentey, quod sit de valore sexaginta florenos auri et recti ponderis et amplium, quod joyellum sit ad servicium dictorum Corporum Sanctorum et honorem ipsius capelle»⁴⁰, vegeu el document 2). L'argenter hi manifestava que actuava mogut per la devoció als Sants Màrtirs i per la salut de la seva ànima i de la dels seus pares. El notari l'identifica com a argenter de la ciutat de Barcelona, oriünd de Cardona —dada que, tot seguit, esmena («Marchus Olzina, argenterius civis Barchinone oriundus ville Cardone»). Són diverses les observacions que ens suggereix el document. D'entrada, que la seva donació respon, inequívocament, a una devoció ben local i que s'entén, només, pels vincles que tenia amb la vila. I, en relació amb el seu periple vital, que l'estada a València, on, recordem-ho, el mateix 1426 deuria vendre un diamant per a una de les joies del Magnànim, deuria durar poc.

Com dèiem, les tensions sembla que arriben a la seva fi a la tardor de 1426. Només dos dies

després, el 8 de novembre, els cònsols i consellers de la vila signaven un debitori a favor de Marc Olzina per l'import de 190 lliures⁴¹ (vegeu el document 3). Els diners corresponien a la part que encara restava per pagar del preu promès per a la creu d'argent destinada al servei de la confraria dels Cossos Sants («de maiori peccunie quantitate quam vobis dare promissimus pre-textu seu ratione et pro precio cuiusdam cruce argentei quam a vobis minus ad opus confratrie Corpora Sanctorum»), motiu pel qual encara no s'havia acabat. El pagament s'efectuaria en tres terminis, a raó de 63 lliures, 6 sous i 8 diners cadascun. El primer s'hauria de lliurar per la festa de Sant Andreu Apòstol (30 de novembre); el segon, per la festa següent de Tots Sants (seria l'1 de novembre de 1427), i el tercer, en el termini d'un any (1 de novembre de 1428). El mateix dia, Marc Olzina feia cessió a Pere Gibert (vegeu el document 4), prohóm local i procurador general del comtat de Cardona per Joan Ramon Folc I, del debitori de 190 lliures, reconegut a favor seu pels cònsols i consellers de la vila per raó del preu que li havien promès pagar per la creu («pretextu sive ratione cuiusdam crucis argentei per me facte ad opus confratrie Corpora Sanctorum Emeterii et Celidonii»⁴²).

L'endemà, 9 de novembre, l'argenter signava una àpoca a favor de Pere Gibert per les 190 lliures que encara faltaven pagar per la creu feta per a la confraria dels Cossos Sants («ratione cuiusdam crucis argentei per me facte ad opus confratrie Corpora Sanctorum Emeterii et Celidonii») (vegeu el document 5)⁴³. Així, el deute que la universitat de la vila havia contret amb l'argenter havia passat a Pere Gibert i, el que és més rellevant ara, queden resolts, per fi, els problemes de finançament que deurién haver endarrerit el lliurament de la peça.

Tot sembla indicar que la creu processional obrada per Marc Olzina deuria entregar-se durant les setmanes o els mesos següents i que va ser dipositada a la capella dels Sants Màrtirs de Sant Miquel. El 14 de gener de 1427 Pere Gibert signava una carta de procura a favor del seu escuder, Gabriel de Joan, per exigir i percebre les 190 lliures que la vila de Cardona encara li devia (vegeu el document 6)⁴⁴. Com ja sabem, va ser el 9 de febrer quan els cònsols van donar per enllestit el contracte signat el 1420 i van cancel·lar les obligacions contretes pels avaladors de l'argenter⁴⁵.

En tot aquest període, com hem vist, ha anat destacant la figura de Pere Gibert, qui deuria tenir un paper clau per desencallar el procés i permetre que, finalment, la peça fos lliurada. La documentació també ens ofereix notícies a posteriori de l'entrega. El 4 de maig de 1428, els cònsols van cedir a favor del prohóm el censal

Figures 5 i 6.
Marc Olzina. Creu dels Sants Màrtirs (anvers i revers). Sant Miquel de Cardona, Cardona. Foto: AHC, Fotografia Boixadera, 2009.

mort de 42 lliures i 11 sous de preu i de 42 sous i 7 diners de pensió anual que tenien en propietat sobre Joan de Capdebocs (vegeu el document 7). Se satisfesia, així, part del deute. Cal remarcar, també, que en el debitori s'hi esmenta un préstec a favor de la universitat de la vila per la creu feta per a la capella dels sants Ermenter i Celdoni («in solutum consimilibus quantitatem quam vobis venerabile Petro Giberti, dicte ville, debemus pretextu seu ratione prestiti quam vos nobis fecistis pro solvendum precium crucey argenti per nos facte»)⁴⁶. El protagonisme, doncs, del que va ser procurador general del comtat en l'arribada a bon port de la peça és indiscutible, en haver assumit el deute contret amb el nostre argenter a manera d'emprèstic personal al Comú de la vila.

Sortosament, la creu es conserva encara a Sant Miquel de Cardona, tot i que amb canvis notoris respecte a la manera com la deuria lliurar l'orfebre. Com sabem, la seva història des del moment de l'entrega fins a l'actualitat no ha estat precisament plàcida. El 1711, i per tal d'evitar-ne la pèrdua, la creu dels Sants Màrtirs deuria ser amagada al cementiri parroquial, on va ser

localitzada mesos després⁴⁷. Durant la Guerra Civil Espanyola (1936-1939) l'obra degué quedar força malmesa, ja que, l'any 1941, Joan Serra Vilaró —segons el seu propi testimoni— la va recuperar, a trossos, a Barcelona i la dugué a la rectoria de Cardona⁴⁸. Quan, l'any 1968, Llorenç i Ferran Monjo es comprometen amb l'arxiprest de la parròquia de Sant Miquel, Joan García, a *restaurar* la creu, aquesta estava encara trossejada en diversos fragments, segons el document⁴⁹. D'acord amb aquest, els germans Monjo havien de restaurar l'obra amb els fragments que hi havia (sense afegir-n'hi cap més) i fer evident l'empremta de la destrucció soferta durant la Guerra. Què van trobar-se, exactament, els *restauradors* ho desconeixem. El que sí que és cert, però, és que la composició que avui conservem conté fragments que no pertanyien a la creu d'Olzina: la magolla actual és, sense cap dubte, posterior a l'obra; tampoc és original la peça en forma de piràmide invertida que funciona de base a la figura de sant Joan —el fragment primigeni, a jutjar per les fotografies anteriors a la Guerra, deu ser el que es conserva a Sant Miquel (vegeu les figures

5 i 6, que corresponen respectivament a l'anvers i el revers de la peça).

Malgrat tot, l'obra (tal com la conservem), juntament amb la documentació aquí analitzada i les fotografies antigues (les de 1906, 1913 i, sobretot, les de 1929⁵⁰), ens permet conèixer prou bé la peça lliurada. Sintetitzant, es tracta d'una creu processional (115 cm x 54 cm)⁵¹, de forma llatina i de perfil flordelísat. A l'anvers de l'encreuament dels braços de la creu hi trobem el Crucificat, i al revers, Crist en Majestat. Als extrems també hi ha figuració. A la part superior de l'anvers, Crist ressuscitant, i a la inferior, l'àguila de sant Joan; mentre que als quadrifolis dels braços curts hi ha la Verge i sant Joan Evangelista. A la part inferior del revers, l'àngel de Sant Mateu, i als quadrifolis, el lleó i el brau. Els canvis respecte al que podem veure a les fotografies de 1929 són evidents: la figura del Crist ressuscitant estava encara completa, amb el sepulcre, i en sentit horitzontal (no pas vertical, com ara); l'àngel ocupava l'espai on actualment hi ha l'àliga i aquesta s'ubicava a l'extrem superior del revers (ara buit), i, finalment, la resurrecció de Llätzer s'ubicava a l'espai inferior. És clar que tampoc era aquesta la disposició original. Cal pensar que, a l'anvers, el Crucificat seria flanquejat per la Verge i sant Joan, sota dosserets, i les resurreccions de Crist i de Llätzer ocuparien els espais superior i inferior respectivament. Al revers, el Tetramorf rodejaria el Crist en Majestat, d'acord amb el contracte de la creu (cf. supra). A l'extrem inferior del braç llarg de la creu hi trobem avui buits els espais romboidals on es disposaven els «senyals de cart» esmaltats, als quals ja hem fet menció i que es demanen, expressament, en el contracte.

La magolla original, avui perduda, singularitzava, com hem vist, iconogràficament la creu; especialment amb la inclusió dels Sants Màrtirs, Celdoni i Ermenter, entre els vuit sants sota dosserets que s'hi disposaven. Les fotografies de 1929 permeten apreciar detalls d'aquesta magolla, com ara les capelletes amb figures angèliques que separen els sants o el segon cos, amb traceries, imitant finestrals, que haurien pogut acollir esmalts transparents. L'ornamentació de la creu es completa amb l'aplicació de decoració vegetal, semblant a un fullatge de roure prèviament retallat a part. En diversos punts de la creu, el punxó de Barcelona recorda on s'havia establert i treballava Marc Olzina en el moment de realitzar l'obra, tot i que, recordem-ho, el seu periple vital és prou ric.

Estilísticament la peça encaixa perfectament amb l'orfebreria, i en general amb l'escultura, del gòtic internacional present a la Corona d'Aragó —panorama en el qual Marc Olzina es revela, amb aquesta obra, com un artífex rellevant. Des d'un punt de vista tipològic, característiques inequívocament presents a la creu cardonina com ara les

figures sota dosserets, la magolla arquitectònica de doble pis o les aplicacions amb motius vegetals s'han considerat pròpies de l'orfebreria barcelonina. Així, se l'ha comparat amb peces destacades del seu temps obrades en tallers barcelonins, especialment amb la creu processional del MNAC (núm. inv. 37762); la creu reliquiari del fust de la Vera Creu, procedent del monestir de Sant Cugat del Vallès; la de Ribera de Cardós... I també, per descomptat, amb la creu processional de Sant Nicolau de Cervera, obra de Bernat Llopart⁵². No obstant això, cal remarcar que aquests trets també es troben, per exemple, en creus com les de Sant Mateu (Baix Maestrat, Castelló), possiblement obrada als tallers de la vila (ca. 1397); Traiguera (Baix Maestrat, Castelló), obrada per Bernat Santalínea entre 1415 i 1419, o Lluçena, sorgida també d'obradors morellans (ca. 1430)⁵³. Els paral·lelismes de l'obra cardonina i l'orfebreria valenciana (o, millor dit, castellonenca), com ja hem apuntat, van ser encertadament assenyalats per August L. Mayer⁵⁴. Aquests, juntament amb la presència d'altres orfebres amb cognom Olzina en documentació valenciana⁵⁵, ens havien convidat a especular erròniament sobre l'origen i/o la formació de l'argenter⁵⁶, que, com s'ha vist, han quedat prou clars gràcies a la documentació cardonina abans referenciada (cf. supra). Dit això, cal fer notar, a més a més, que els obradors de la zona castellonenca queden lluny, geogràficament, de la ciutat de València.

D'altra banda, cenyir-se únicament a l'orfebreria de la zona esmentada pot dibuixar un panorama esbiaixat. De fet, si s'atenen unes altres grans obres del moment⁵⁷, els punts en comú resulten prou significatius per pensar que els llocs de trobada entre els diferents centres de producció de la Corona d'Aragó són remarcables i que, entre ells, les innovacions tipològiques i estilístiques circulen amb rapidesa. La trajectòria vital i professional del mateix Olzina n'és una bona mostra: documentat a les grans ciutats de la Corona, deuria ser un bon coneixedor del llenguatge de les arts sumptuàries obrades en el territori.

«Marchus Ulzina extremos dies
suos finerat apud Damascum»:
Darrers anys, testament i traspàs
de l'argenter

Reprenem el periple vital de Marc Olzina. Recordem que, finalment, el 1427 la creu dels Sants Màrtirs havia estat entregada i que els anys immediatament anteriors l'argenter és documentat no solament a Barcelona, sinó també a Saragossa (1425) i a València (1426). Si bé la creu

cardonina és la seva única obra documentada i conservada, ens consta també que l'any 1431, a Barcelona, reconeixia haver rebut de Bernat Cavaller, draper i operari de l'església de Sant Andreu de Lleida, l'import d'una creu feta per a l'esmentada església. Malauradament, no la conservem (o, almenys, en desconeixem el parador). Al cap d'un parell d'anys (1433), i juntament amb el també argenter Jaume Benaïm, feia de testimoni de la signatura de pau perpètua entre Bartomeu Serra, argenter de Barcelona, actuant com a procurador de Francesc Raset, mercader de Girona, i Francesc Artal, també argenter i ciutadà de Barcelona⁵⁸.

La documentació de la dècada de 1430 ens ofereix, però, dades significatives que ens apropen a la vessant de negociant i comerciant de Marc Olzina. Els vuit registres conservats referents al període de 1431 a 1439 ens permeten constatar la inversió dels guanys obtinguts en els anys previs fruit de la seva activitat professional, així com la seva participació en el comerç d'ultramar, en especial a l'àrea de la Mediterrània oriental i a la ciutat de Damasc, on havia de finir els seus dies.

Aquesta lucrativa activitat es concreta a través del contracte comercial de la comanda, la majoria de vegades (fins a sis) com a simple soci capitalista. Tan sols una vegada consta en la documentació com a agent actiu que embarca i viatja a Orient, en el marc del règim d'intercanvis de béns i mercaderies esbossat successivament en els treballs de Claude Carrère, Mario Del Treppo, Damien Coulon, Gloria Polonio i, més darrerament, Mikel Soberón⁵⁹. I això no fou tot: l'estudi de les dades aportades pels llibres de comptabilitat de la companyia de Joan Torralba i els seus socis corresponents al període de 1434-1437 ens permeten constatar la seva participació a la xarxa financera i de pagaments d'aquesta societat comercial catalanoaragonesa⁶⁰. Tot plegat fa que els lligams de sang amb Joan de Llobera, revelats pel mateix Marc Olzina en el seu testament, prenguin rellevància atesa la projecció assolida per aquesta família a la Barcelona de la primera meitat del segle XV en relació amb el comerç internacional de mercaderies⁶¹.

Així, el 9 d'agost de 1431, Marc Olzina subscribia dues comandes amb els argenters Simon Mas, oriünd de la ciutat de Santa Maria del Puig de França, i el gironí Pere Lleida per un import total de 152 lliures, a raó de 52 per al primer i les altres 100 per al segon⁶². El fet que fossin menors de 25 anys d'edat i residents a Barcelona, sense tenir la condició de ciutadans, ens porta a creure que el capital cedit en comanda per Marc responia a una inversió a curt termini per donar suport als inicis professionals

de dos joves argenters. Totes dues comandes van ser cancel·lades per voluntat de Marc Olzina: la primera, el dilluns 23 de març de 1433, i la segona, el dimecres 23 de juliol del mateix any.

Només un any després (1434) retrobem Marc Olzina quan planejava embarcar-se en la nau de Gabriel Garró i viatjar cap al llevant mediterrani. El 8 de juny reconeixia rebre en comanda de l'argenter Bartomeu Serra, ciutadà de la mateixa ciutat, 5 corretges i 265 grans d'argent de paternòsters per un valor total de 92 lliures, 2 sous i 1 diners Marc es comprometia a transportar i vendre els béns encomanats al seu propi risc, i invertir els guanys obtinguts en la compra d'espècies (clau i pebre). Els guanys s'havien de repartir a raó del quart, això és, tres quartes parts per al soci capitalista o comanditari i la resta per al soci gestor o comanador⁶³.

No tornem a tenir notícies seves fins a la tardor de 1438, quan, amb data de 20 de novembre, Jaume Oliver, argenter, ciutadà de Barcelona, reconeixia rebre en comanda 81 lliures, 18 sous i 8 diners de Marc Olzina invertides en 16 culles, inclosa també una copa d'argent de propietat comuna i una branca de coral que suposaven una tercera part de la inversió, per ser embarcades a la galera de Pere Joan de Santcliment i dutes en el seu viatge a Rodes-Alexandria⁶⁴.

Dos mesos després, Marc protagonitzava dues inversions més a mans d'Antoni Vila, àlies *Fuxa*, sastre, ciutadà de Barcelona, que el 16 de gener de 1439 reconeixia que havia rebut 39 lliures en comanda en el seu viatge a Rodes amb la galera de Pere des Pla, invertides en 3 draps de llana bruneta i en 50 ducats a raó d'un canvi monetari a rebre a Rodes. Dos dies després, el 18 de gener, feia el mateix per un import de 100 ducats venecians per un canvi monetari a rebre també a Rodes de mans de Gabriel Oller, mercader de Barcelona⁶⁵.

El conjunt de dades aportades fins aquí demostren, doncs, que Marc Olzina va participar activament en el lucratiu mercat d'argent i d'altres objectes preciosos com a soci inversor (comandes de 1431, 1438 i 1439) o mercadejant directament (comanda de 1434). Segurament a l'ombra del protagonisme exercit pels mercaders, Marc Olzina va formar part del reduït grup d'argenteres que van saber transcendir els mercats locals i regionals per vendre part de les seves manufactures (copes i culles d'argent, reliquiaries, rosaris, corretges) i altres béns a ultramar⁶⁶. I és que, més enllà dels draps i les robes, els canvis monetaris i les exportacions d'objectes d'argent i coral a l'àrea mediterrània assoleixen cotes significatives, en especial a la ruta Beirut-Síria-Xipre⁶⁷.

En aquest sentit, a la comanda de 1434 la relació de béns rebuts de l'argenter Bartomeu

Serra incloïa 265 grans d'argent per a paternòsters, 143 dels quals eren d'argent daurat i un pes d'11 unces i $\frac{3}{4}$ i 1 argenç, a raó de 30 sous per unça («centum quadragintam tribus grans de Paternosters argenti deaurati, ponderis undecim unciarum et trium quarts et unius argenti ad rationem ·XXX· solidorum pro uncia»), i els altres 122 restants, també eren d'argent daurat, obrats però d'una altra manera, amb un pes de 9 unces i $\frac{3}{4}$ i un argenç, a raó de 25 sous per unça («centum viginti duobus grans de Paternosters d'altra fayso argenti deaurati, ponderis novem unciarum et trium quarts et unius argenti ad rationem viginti quinque solidorum pro uncia»). Igualment, s'hi incloïen 5 corretges de colors i tipologies diferents. La primera corretja tenia un valor de 14 lliures i consistia en una peça ampla feta amb un pegat de seda negra, cap i sivella d'argent daurats, 4 barres i 10 platons també d'argent daurats, i un pes de 14 unces a raó de 21 sous cadascuna («una corregia ampla cum capite et fivella argenti deaurata et cum quatuor barris et decem platons argenti deaurat cum parxa nigro de seda, ponderis ·XIII· or unciarum ad rationem viginti solidorum pro uncia»). La segona valia 12 lliures i 5 sous i era una peça més prima feta també amb un pegat de seda negra, cap i sivella d'argent daurats, 4 barres i 12 platons també d'argent daurats, i un pes de 12 unces a raó de 21 sous cadascuna («alia corregia que non est ita magne amplitudinis, sicut prima, cum capite et fivella et quatuor barris et XII platons argenti deaurati cum parxa nigro de seda, ponderis ·XII· unciarum et unius quart, ad rationem viginti solidorum pro uncia»). La tercera valia 10 lliures, 11 sous i 6 diners més i era feta amb un pegat de seda violada amb 6 sivelles i 3 caps, 4 barres i 30 platons també d'argent daurats, i un pes d'11 unces i $\frac{3}{4}$ a raó de 17 sous cadascuna («alia corregia, sex fivellarum, trium caps et quatuor barres et ·XXX· platons argenti deaurati ab parxa de seda violada, ponderis undecim unciarum et trium quarts ad rationem ·XVII· solidos pro uncia»). I les altres dues valien 25 lliures i 6 sous i eren fetes amb peces d'or, amb caps llargs i 16 platons d'una llei de 19 quirats, i un pes de 4 unces a raó d'11 florins i mig cadascuna, la primera amb un pes de 2 unces i $\frac{2}{4}$, i la segona, d'1 unça i $\frac{3}{4}$ («duabus correges auri cum capitibus larchis, in quibus sunt sexza platons legis decem novem quirats, ponderis quatuor unciarum ad rationem undecim florenorum et medii pro uncia, una quarum est ponderis duarum unciarum et medii quart et altera unum uncie et trium quarts»). Finalment, la relació incloïa també dos pegats de seda per al treball de les dites corretges («duobus parxes de seda ad opus predictarum corregiarum»), per un valor de 16 sous.

A la comanda de 1438 se'ns descriuen 9 culleres amb mànecs de coral («VIII culleres cum manicis de coralli») i 7 culleres més, 3 de les quals tenien mànec de cristall daurat («tres cum manicis cristall daurat»). Com assenyala Isabel de la Fuente, la facilitat per transportar-les, així com la demanda generada en els mercats internacionals gràcies a la seva ràpida valoració⁶⁸, van fer que aquests objectes d'argent es destinessin al finançament de gran part dels intercanvis amb Orient⁶⁹.

Els guanys obtinguts en la venda d'aquests béns eren reinvertits en la compra i exportació d'altres, com ara espècies (pebre, gingebre, canyella i clau), condiments, colorants i articles d'ús medicinal, cotó, moneda estrangera i esclaus. Testimoni d'aquesta dinàmica és el debitori signat l'agost de 1439 pel cotoner Pere Serra a favor de Marc Olzina per 64 lliures, 17 sous i 4 diners, que corresponien al preu de dos sacs de cotó⁷⁰. Els beneficis obtinguts en aquesta anada i tornada de mercaderies havien de ser repartits a raó del quart, és a dir, $\frac{3}{4}$ parts per al soci capitalista o comanditari i la resta per al soci gestor o comanador. Tot plegat havia de permetre que el nostre protagonista tresorregés un patrimoni prou notable, tal com el seu testament (ara ho veurem) posa de manifest.

En l'entretant, Marc s'havia casat amb Eulàlia, germana de Montserrat Ferrer, pellisser de Barcelona, amb una aportació dotal de 5.000 sous (inclòs l'esponsalici), segons els capítols matrimonials signats (que no hem pogut localitzar). Fruit d'aquest enllaç va ser una única filla, de nom Bartomeua, que es va maridar amb Guillem Ferrer, mercader d'aquesta mateixa ciutat. La família s'hauria establert al carrer del Mar (actual carrer de l'Argenteria), a la parròquia de Santa Maria del Mar, on, com és ben sabut, molts dels argenteres tenien els seus obradors i botigues⁷¹.

El cicle vital de l'argenter deuria estirar-se fins a l'any 1443 o, com a màxim, fins a la primera de 1444, quan ja devia superar la seixantena d'anys. Havia ordenat testament (document 8) en un quadern de paper clos per un pergami i segellat amb el seu timbre personal, que havia lliurat en persona a mans del notari Guillem Jordà, a la seva escrivania de la plaça de Sant Jaume de Barcelona, el dilluns 12 de novembre de 1442⁷². Hi disposava que els marmessors de les seves darreres voluntats fossin el draper Joan Font, el seu cunyat Montserrat Ferrer, la seva esposa Eulàlia i la seva filla comuna Bartomeua, a més del seu gendre Guillem Ferrer. Triava sepultura a Santa Maria del Mar, de la qual era parroquià, i manava destinar 150 lliures als ofícis que se celebrarien i altres llegats pietosos. Entre les moltes deixes disposades, cal ressenyar els 100 sous que corresponien pagar a la

confraria de Sant Eloi, de la qual n'era confrare. En el testament llegava també 33 lliures per als Cossos Sants de Cardona, que s'havien de destinar a joies i altres obres per a la seva capella:

[...] ítem leix als Cossos Sants de la dita vila de Cardona trenta tres lliures, volent que si en convertides en compra de yoyells e obres necessàries en la capella on los dits Cossos Sants stan.

La deixa resulta especialment significativa perquè es tracta d'un culte local cardoní i perquè havia estat ell l'artífex, precisament, de la creu processional dedicada als sants Celdoni i Ermenter. Recordem també que el 1426, poc abans de l'entrega de la creu, Marc Olzina ja havia fet una donació per a una joia destinada a la capella dels sants. El seu import, sens dubte significatiu, ens obliga ara a plantejar-nos si dita joia va ser obrada.

Com ja hem dit, Marc Olzina també tingué un record per al seu mestre, Joan de Talamanca, a qui llegava 100 sous («ítem ab Johan Talamancha, argenter de València, mestre meu, si viurà lo die del òbit meu, e si no viurà a sa muller o a sos infants si.n haurà, cent solidos»). La comtessa de Cardona també era beneficiària del testament, amb 22 lliures («ítem leix a la senyora comptessa de Cardona qui vuy és, o a son fill si haurà, XXII lliures»). Val prou la pena fixar-s'hi, ja que, juntament amb la generosa aportació que preveu per a la capella dels Cossos Sants, això sembla que evidència no només els vincles amb la vila nadiua, sinó també amb la casa comtal, que també havia participat com a promotora de la creu. Tanmateix, la notícia no permet estirar més el fil, ni desentrellar el paper que la comtessa, amb les seves connexions amb la casa reial, hauria pogut tenir en la trajectòria professional de l'artífex. Que fos qui l'acostés a l'entorn curial és, només, una possibilitat que, ara com ara, no podem comprovar.

Pel que fa a la família, destinava a favor de la seva germana Blanca una renda anual de 66 sous a títol vitalici, a part de 200 sous més per a una néta de la seva germana i 100 més per a un altre nét, de nom Joan, que es pagarien, en aquest cas, quan complís els vint anys d'edat. A les seves altres germanes, Caterina i Margarida, els deixaria 20 sous i 5 sous, respectivament, a més de 5 sous per a cadascun dels fills de la darrera. Igualment, na Costa, monja de Santa Clara de Barcelona, era afavorida amb 80 sous per a «quem digue saltiris, e en altra manera prech Déu per ànima mia»⁷³. El seu cosí Pere Pinyet havia de rebre 20 sous, a part de 5 més per a cadascun dels seus fills.

A la seva muller, Eulàlia, li reconeixia els 5.000 sous del seu dot i l'esponsalici, a més de

l'usdefruit vitalici de tots els seus béns (en cas de mantenir-se vídua) i la disponibilitat de tots els seus vestits i joies «a ús de la sua persona fetes», com també dos llits, un per al seu ús personal i un altre per al servei, a més dels estris de casa i de cuina necessaris per a una vídua i «dos plats, dues scudelles, dos gresals, dues culleres, una copa, una taça e una setra tot d'argent e una sclava si en casa na haurà, si no que sia comprada de mos béns». A la seva cunyada Joana li cedia tots els deutes consignats en el seu llibre a nom seu, a més d'un llegat de 100 sous per a la seva vestimenta i una renda anual de 80 sous amb caràcter vitalici.

En relació amb l'heretatge universal dels seus béns, el testador encara es plantejava, en el moment d'escriure les darreres voluntats, la possibilitat d'ampliar la seva família amb més fills. Per aquest motiu, designava hereu el seu primogènit mascle i després d'aquest, successivament, la resta de fills procreats. Això ens convida a pensar que aquest testament va ser ordenat molt abans de 1442, quan la seva edat ja era avançada. Fos com fos, disposava que en el cas de no esdevenir-se el naixement de cap fill mascle o de morir aquest sense legítima successió, l'heretatge universal havia de ser per a la seva única filla Bartomeua, i després, successivament, per a les altres possibles filles que podien néixer del seu matrimoni. I un cop arribada la mort de la seva filla i tots els seus successors sense haver procreat legítima descendència, volia que l'heretatge universal dels seus béns fos per a Déu i la seva ànima. Totes les seves possessions havien de ser venudes i els guanys aconseguits destinats a obres pietoses, a coneixença dels seus marmessors. Una part dels diners s'havien de destinar a la fundació i dotació de tres aniversaris a celebrar el 4 de novembre amb una dotació de 100 lliures i una renda anual de 3 morabatins. El primer s'havia d'instituir en el convent dels framenors de la ciutat a favor de l'ànima de Guillem i Francesc de Prats⁷⁴; el segon, a l'església de Sant Cugat del Rec per l'ànima del seu difunt oncle Romeu d'Olzina, i el tercer, a Santa Maria del Mar per l'ànima del testador. La seva administració havia de correspondre als cònsols del gremi dels argenters.

Com ja hem avançat, els llegats que figuren en el testament de Marc Olzina ens revelen un parentiu ressenyable. Es tracta del seu lligam amb Joan de Llobera, que hi figura com a nebot seu. Li cedia tots els deutes consignats a nom seu en el llibre del nostre argenter, a més d'un llegat de 50 sous i 5 més per a cadascun dels fills del seu nebot. El vincle familiar de Marc amb Joan li podria venir per la banda de la seva germana Margarida (de qui no sabem pràcticament res) o per la banda dels Ferrer o, fins i tot, per alguna germana d'Eulàlia⁷⁵. En aquest sentit, no

deixa de ser força significatiu que un dels marmessors designats per Marc en el seu testament, Joan Safont (†1454), fos també fill de Cardona, a més de soci fundador d'una de les societats encapçalades pels Llobera, la companyia drapeira que tenia la botiga al mateix carrer del Mar, l'administració de la qual va recaure en la seva persona d'ençà de 1416⁷⁶.

La mort de Marc Olzina va esdevenir-se a Damasc, en el decurs d'un viatge que deuria haver començat pocs dies o setmanes després d'haver lliurat el seu testament al notari Jordà. El traspàs es va conèixer a Barcelona els darrers dies del mes de febrer per la relació feta a alguns mercaders barcelonins («quod dictus Marchus Ulzina extremos dies suos finerat apud Damascum, prout noviter per quasdam fidedignas personas illic degentes quibusdabm mercatoribus huius civitatis Barchinone scriptum fuit»). El divendres 28 de febrer la seva vídua Eulàlia requeria l'obertura i lectura del testament ordenat pel seu difunt espòs en compliment del mandat disposat pel veguer de Barcelona aquell mateix dia (registrat en el Llibre dels Preceptes de la cort del veguer, i en el qual constava la informació testifical de la mort de Marc). La lectura del testament es va fer aquell mateix dia en una de les cambres de la casa del finat, al carrer del Mar, a mans del notari Antoni Miquel, que actuava com a jurat de Guillem Jordà en absència seva, i en presència dels marmessors designats (només va absentar-se'n Joan Font). Entre els testimonis cridats trobem Miquel Bosser, mercader i ciutadà de Barcelona, germà de Joan, l'administrador d'una altra de les societats dels Llobera⁷⁷. Tots dos germans s'havien establert a la ciutat pels volts de 1420 i eren fills de Joan de Vilorbina, àlies *Bosser*, mercader de Cardona⁷⁸. El testimoniatge de Miquel ens permet entreveure, novament, els lligams de Marc i els seus amb la seva vila nadiua i, de retruc, amb els Llobera.

Arribats aquí, i abans de concloure aquest treball, cal plantejar-se què va motivar el nostre orfebre a emprendre aquest darrer viatge a la tardor-hivern de 1442, un viatge que l'havia de dur fins a Damasc, on va morir un any i escaig després. Tot apunta que Síria i l'Orient Mitjà no li eren pas desconeguts, ja que, com s'ha vist, n'hem pogut documentar un primer viatge el 1434. Però, per què es va embarcar quan ja superava la seixantena d'anys? En aquest sentit, no podem obviar la coincidència de dates amb la conquesta final de Nàpols i l'entrada triomfal d'Alfons IV el Magnànim a la ciutat després d'una dècada de guerra. No és sobrer aquí recordar les notícies de 1425 i 1426, que situaven el nostre protagonista a la cort reial instal·lada a Saragossa i València, on va vendre al monarca

joies i pedres d'alt valor que apropiaven la seva figura més a la del lapidari joier que no pas a la del simple argenter. En qualsevol cas, no deixa de ser interessant el repunt del trànsit de vaixells i mercaderies a la ruta de Llevant que Damien Coulon i Mikel Soberón assenyalen per a 1442, tot coincidint amb la fase final del conflicte napolità⁷⁹.

I, encara sobre els viatges a l'Orient, caldria plantejar-se en quina mesura aquests serviren a Marc Olzina per proveir-se de les matèries precioses necessàries per practicar el seu ofici, a més, és clar, de ser una rendible font d'ingressos. En el testament el nostre orfebre hi esmenta el seu llibre de comptes, que, si s'hagués conservat, hauria esdevingut una font de primera mà per conèixer-ne les activitats. Isabel de la Fuente documenta, a propòsit de l'argenter barceloní Miquel Bofill (1439-1459) i del seu llibre de comptes, els sistemes que els mestres tenien per aconseguir l'argent i l'or, així com les pedres precioses i el coral amb els quals treballarien. Les dades que hi aporta la historiadora apunten que s'abastien tant del reciclatge i de la fusió d'altres joies com de corredors i mercaders que els proveïen, ja fos a través de la revenda i la recuperació d'objectes de segona mà, ja fos amb la seva pròpia activitat comercial⁸⁰.

Sintetitzant, al llarg d'aquestes pàgines hem vist com la polifacètica figura de Marc Olzina sobresurt en aquest ric context. Sens dubte, excel·leix en el seu ofici, l'orfebreria, perquè obra peces exquisides, com l'espectacular creu dels Sants Màrtirs, i, a més a més, destaca com a marxant de peces preuades —atès que abasteix l'entorn àulic— i com a comerciant. Fins i tot arriba a trepitjar, almenys dues vegades, ports orientals per mercadejar amb peces d'argent d'un cost notable. Per cloure el periple vital i la intensíssima trajectòria professional d'Olzina, ve a tomb recuperar les paraules sobre l'ofici del també polifacètic Jaume Ferrer de Blanes (Vidreres, 1445 – †Blanes, 1523), joier i lapidari al servei de la cort de Nàpols durant la dècada de 1470-1480, que va mercadejar per tot el Mediterrani:

E per ço, lo bon lapidari joeller compra en Al-Cayre y en
Domàs lo que après ven en Rodas, y algunas joyas compra
en Rodas que après ven en Venècia, y otras compra en
Venècia que après ven en Roma y en Gènova y en Spanya.
Y en Spanya compra safirs y marachdas y ven-los en Itàlia,
que són en major preu allà si són bons i pes-sas eletas⁸¹.

Apèndix documental

I

1422, dimecres 18 de febrer, a Barcelona

Marc Olzina, argenter i ciutadà de Barcelona, signa àpoca a favor de Jaume de Navel, mercader de la vila de Cardona, i administrador dels bacins dels acaptes dels Cossos Sants Celdoni i Ermenter, per l'import de 50 l.b. pagades mitjançant la persona de Bartomeu de Navel, mercader i ciutadà de Barcelona, el germà de Jaume, en concepte del prorrateg del preu a pagar per la creu que aleshores obrava.

Original: AHPB, 106/9, f. 10 v.

Sit omnibus notum quod ego Marchus Ulzina, argenterius civis Barchinone, confiteor et recognosco vobis Iacobo de Navell, mercatori, habitatori ville Cardone, administratorique bassinorum accaptirii corporum sanctorum Saldoni et Armanterii eiusdem ville, lizet absenti, quod per manus Bartholomeus de Navell, mercatoris civis Barchinone, fratris vestri, dedistis et solvistis michi in solutum prorata ex eo quod michi debetur pro laboribus per me sustentis in operando et faciendo quandam crucem per eos de acaptirii dictorum basinorum fieri facitis quinquaginta libras Barchinone. Et ideo renunciando excepcioni peccunie non numerate et non solute et doli in testimonium premissorum presentem vobis facio apocam de soluto. Actum est hoc Barchinone XVIII die mensis ffebroarii anno a Nativitate Domini M° CCCC° XXII°. Sig+num Marchi Ulzina, predicti, qui hec laudo et firmo.

Testes huius rei sunt Bernardus Carrera et Iacobus Fusterii, scriptores Barchinone.

2

1426, 6 de novembre, a Cardona

Marc Olzina, argenter i ciutadà de Barcelona, convé i promet amb els cònsols de la universitat de la vila de Cardona com administradors de la capella i les almoionnes dels Cossos Sants, obrar i fer donació en el termini d'un any d'una joia d'argent per un valor de 60 florins d'or d'Aragó en atenció a la devoció de l'argenter per aquesta capella i els seus sants, a més de la salut de la seva ànima i la dels seus pares.

Original: Biblioteca de Catalunya, Batllia de Cardona, Bat Car, 13/5, s.f.

Noverint universi quod ego Marchus Olzina, argenterius civis Barchinone (esmenat: oriundus ville Cardone), gratis et ex certa mea scientia et spontanea voluntate ob reverentiam Dei et propter singularem devocionem quam habeo et semper habui in [esmenat: capellam] Sanctorum Corporum Sanctorum Ermenterii et Celidonii, quos sunt in ecclesia Sancti Michaelis dicte ville Cardone, ac pro salute animarum mei et parentorum meorum et benefactorum et omium fidelium defuncto-

rum et ad honorem Dei et honorem dictorum Corporum Sanctorum et honorem universitatis dicte ville Cardone, dono donacione simplici et irrevocabili inter vivos et ex causa donationis concedo dictorum Corporum Sanctorum et eorum servicio, et vobis honorabilibus Bernardo Cardona, Iacobo de Navell, Anthonio Porterii et Petro Olivo, iuniorii, consulibus anni presenti et suscripti dicte ville Cardone, nomine et vice dictorum Corporum Sanctorum recipientibus et vestris in hiis successoribus, ut administratoribus dicte capelle et elemosinarum eiusdem Corporum Sanctorum, quod a die presenti et subsequenter ad unum annum proxime sequentem et futurum dabo et apportabo meis propriis missionibus et expensis de bonis meis propriis unum joyellum argentey, quod sit de valore sexaginta florenos auri et recti ponderis et amplium, quod joyellum sit ad servicium dictorum Corporum Sanctorum et honorem ipsius capelle et universitatis iam dicte ville. Promito vobis dictis honorabilibus consulibus et vestris in hiis successoribus quod predictam donationem et omnia alia et singula supradicta rata et grata et firma semper habebam, tenebam et observabam complendam et complebo et ea non revocabam nec alia contra predicta faciam vel veniam ratione ingratitudinis nec ex quacumque alia ratione, iure, modo vel causa sub virtute iuramenti per me inferius prestiti et sub obligatione omnium bonorum meorum mobilium et immobilium habitatorum et habendorum ubique. Renunciantes quantum ad hec cuicumque legi sive iudicii directi donacione posse revocari vel irritam fieri propter ingratitudinem vel inopiam aut aliam quamvis causam et cuiuscumque etiam legi sive iuri ac consuetudini contra hec repugnantibus. Et ut predicta omnia et singula maiori gaudeat firmitate sponte iuro predictum et eius Sancta Quatuor Evangelia meis manibus corporaliter tacta per me predicta omnia et singula complebo operis per efectum et ea rata et firma semper habere et tenere et inviolabiliter observare et in aliquo non contrafacere vel venire aliquo iure, causa vel etiam ratione premisa igitur omnia et singula facio paciscor promito sub virtute dicti iuramenti vobis dictis honorabilibus consulibus et vestris in hiis successoribus, ut administratoribus dictorum Corporum Sanctorum Ermenterii et Celidonii, et notario subscripto, ut publice persone pro vobis et pro omnibus aliis personis quocumque interest et interit ac interesse potest seu poterit, recipienti et pacienti ac etiam legitime stipulanti.

Actum et hoc in villa Cardone, sexta die novembris anno a Nativitate Domini M° CCCC° XX° sexto.

Sig+num mei Marchi Olzina, (esmenat: argenterii et civis civitatis Barchinone) predicti, qui predicta laudo, concedo, firmo et iuro.

Testes huius rei sunt Guabrielli Iohanni et Anthonius Borrell, domesticus venerabili Petri Gibert, ville Cardone.

3

1426, 8 de novembre, a Cardona

El cònsols i consellers de la vila de Cardona signen debitori a favor de Marc Olzina, argenter i ciutadà de Barcelona, per l'import de 190 l.b., que corresponen a la part que encara restava per pagar del preu que li havien promès pagar per una creu d'argent per al servei de la confraria dels Cossos Sants de Sant Ermenter i Sant Celldoni, raó per la qual la creu no havia estat conclosa. I es comprometen al seu pagament en tres terminis a raó de 63 l.b. 6 s.b. 8 d.b. cadascun, a lliurar el primer per la festa de Sant Andreu Apòstol (30 de novembre), el segon per la següent festa de Tots Sants (1 de novembre de 1427) i el tercer en el termini d'un any (1 de novembre de 1428). Original: Biblioteca de Catalunya, Batllia de Cardona, Bat Car, 13/5, s.f.

Noverint universi quod nos Bernardus Cardona, Petrus Olivo, minor dierum, Iacobus de Navel et Anthonius Porteri, consuli anni presentis, et nos Petrus Olivo, maior dierum, Petrus de Molinjussa et Uguetus Çarboçeda, mercatoribus et consiliariis dicte ville Cardone anni presentis, gratis et ex certis nostris scientis ex parte universitatis dicte ville et singulares eiusdem et etiam nominibus nostris propriis, et utriusque nostrum insolidum et pro toto, confitemur et recognoscimus nos debere vobis venerabilis Marcho Olzina, argenterio civis civitate Barchinone, presenti, centum nonaginta libras monete Barchinone de terno restantes per nos vobis ad solvendum de maiori peccunie quantitate quam vobis dare promissimus preterea seu ratione et pro precio cuiusdam cruce argentei quam a vobis emimus ad opus confratrie corpora Sanctorum Celidonii et Ermenterii, habuimus et recipimus. Unde renunciando executioni dicte cruce non empte, non habite et non recepte, et pecunie predictae per nos vobis ex causa supradicta non debite et doli, promittimus vobis dicto creditori et vestris et curie dicte civitatis Barchinone vel illius curie seu officiali sub eius examine nos pro hiis ratione dicte universitatis et singulares eiusdem aut nos et quilibet nostrum insolidum malueritis et sub pena tercii et notario subscripto tanquam publice persone eius nomine exigentur, quod dictas centum nonaginta libras exsolvemus per hos terminos et per has soluciones, videlicet, in primo venturo festo Beati Andrea Apostoli sexaginta tres libras sex solidos et VIII° denarios Barchinone, et in tunch sequenti festo Omnium Sanctorum sexaginta tres libras sex solidos et VIII° denarios Barchinone et ab illo festo Omnium Sanctorum ad unum annum sexaginta tres libras sex solidos et VIII° denario- rum, sine aliqua scilicet dilatione, stipulatione et missione vestri et vestrorum, salve etiam et quitie instrumenta intus vestram habitationem dicte civitatis Barchinone ad nostri redes et fortunam ac etiam propriis sumptibus et expensis nostris et dicte universitatis. Promittentes [...].

Actum est hoc Cardone, VIII° die mensis novembris anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o XXVI°.

Sig++++na nostri Bernardi Cardona, Petri Olivo, mino-

ris dierum, Iacobi de Navel, et Anthonii Poteri, consulum anni presentis.

Sig++++na nostri Petri Olivo, maioris dierum, Petri de Molinjussa, Ugueti Çarboçeda, consiliarium anni presentis, qui predicti nomine dicte universitatis et nominibus nostris propriis laudamus, concedimus et firmamus et iuramus.

Testes huius rey sunt Guabriell Iohan, habitator ville Cardone, et Anthonius Bonell, ville Calafi.

4

1426, 8 de novembre, a Cardona

Marc Olzina, argenter i ciutadà de Barcelona, fa cessió a favor de Pere Gibert, de la vila de Cardona i procurador general del comtat homònim, del debitori de 190 l.b. reconegut aquest mateix dia al seu favor pels cònsols i consellers de la dita vila per raó del preu que li havien promès pagar per una creu d'argent per al servei de la confraria dels Cossos Sants.

Original: Biblioteca de Catalunya, Batllia de Cardona, Bat Car, 13/5, s.f.

Noverint universi quod ego Marchus Olzina, argenterius civis civitatis Barchinone, gratia et ex certa mei scientia, per me et meos successores quoscumque presentes pariterque futuros, dono adque facio ius et cessione vobis venerabili Petro Gibert, ville Cardone, procuratori generali comitatus Cardone, presenti, et vestris et quibus volueritis et totum locum meum transfero et transporto perpetuo in illum debitum quod michi et meis debent et dari et traderentur pro ut ego et vobis teneo et me fere est obligatum pro similem quantitatem, videlicet, venerabilis Bernardus Cardona, Petrus Olivo, minoris dierum, Iacobus de Navel, et Anthonius Porterii, consuli anni predicti, et Petrus Olivo, maior dierum, Petrus de Molinjussa et Uguetus Çarboçeda, consiliariis annis presenti dicte ville Cardone nomine universitatis ville et nominibus eorum propriis, preterea seu ratione cuiusdam crucis argentei per me facte ad opus confratrie Corpora Sanctorum Emeterii et Celidonii maioris cantitatis, scilicet, per ab soluciones in primo venturo festo Beati Andrea Apostoli sexaginta tres libras sex solidos et VIII° denarios Barchinone, et in tunch sequenti festo Omnium Sanctorum sexaginta tres libras sex solidos et VIII° denarios Barchinone et ab illo festo Omnium Sanctorum ad unum annum sexaginta tres libras sex solidos et VIII° denarios dicte monete, cum certis penis, salariis et obligacionibus pro ut pate per publicum instrumentum actum scribania pública dicte ville Cardone VIII^a die mensis ac anno infrascriptorum, clausoque per notarium subscriptum auctoritate rectore eiusdem ville, pro ut hec et alia in predicto instrumento lacius visa sunt contineri, quod instrumentum debitorum factum et integrum vobis de presenti dari et tradi mando. Hanc autem cesionem et transportationem dicti debiti facio vobis et vestris perpetuo sicut melius, firmitus ac utilius dici potest et intelligi ad totum commodum et utilitatem vestri et vestrorum inducens vos venerabilem Petrum Giberti et vestris de predicto de-

bito et de solucionibus eiusdem que vobis cedo et transporto in plenam veram et corporalem possessionem iure et facti. Quam possessione [...].

Actum est hoc Cardone, VIII° die mensis novembris anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o XXVI.

Sig+num mei Marchi Olzina, predicti, qui predicta laudo, concedo, firmo et iuro.

Testes huius rey sunt Uguetus Merola, mercator ville Cardone, et Guabriell Iohan, habitator dicte ville Cardone.

5

1426, 9 de novembre, a Cardona
Marc Olzina, argenter i ciutadà de Barcelona, signa àpoca a favor de Pere Gibert, de la vila de Cardona i procurador general del comtat homònim, per l'import de 190 l.b. que encara restaven per pagar per la creu d'argent a fer per al servei de la confraria dels Cossos Sants.
Original: Biblioteca de Catalunya, Batllia de Cardona, Bat Car, 13/5, s.f.

Sit omnibus notum quod ego Marchus Olzina, argenterius civis civitatis Barchinone, ex certa mei scientia, confiteor et in veritate recognosco vobis venerabili Petro Gibert, ville Cardone, procuratori generali comitatus Cardone, presente et vestris quod dedistis et solvistis michi plenarie eguoque a vobis habuimus et recipimus omnes illam centum nonagintam libras Barchinone precio quorum et pro quibus vobis et vestris et quibus volueritis cessionem feci et transportationem quam venerabiles Bernardus Cardona, Petrus Olivo, minor dierum, Iacobus de Navel et Anthonius Porteri, consuli anni presentis, Petrus Olivo, maior dierum, Petrus de Molinjussa et Uguetus Çarboçeda, consiliaris annis presenti ville Cardone nomine universitatis ville et nominibus eorum propriis, et quilibet in solidum michi debent et dare tenent, videlicet, in primo venturo festo Beati Andrea Apostoli sexaginta tres libras sex solidos et octo denarios Barchinone, et in tunc sequenti festo Omnium Sanctorum sexaginta tres libras sex solidos et octo denarios Barchinone et ab illo festo Omnium Sanctorum ad unum annum continue et sequente restantes sexaginta tres libras sex solidos et VIII° denarios dicte monete ratione cuiusdam crucis argentei per me facte ad opus confratrie Corpora Sanctorum Emeterii et Celidonii maioris cantitatis, prout in instrumento cessionali presenti die confecto hec et alia lacius continetur. Unde renunciando ex peccunie non numerate, non habite et non recepte ex prima causa ut predictur et doli facio vobis et vedstris presens apoche in precari de recepto.

Actum est hoc Cardone VIII° die mensis novembris anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o XXVI°.

Sig+num mei Marchi Olzina, predicti, qui predicta laudo, concedo et firmo.

Testes huius rey sunt Uguetus Merola, mercator ville Cardone, et Guabriell Iohan, habitator dicte ville Cardone.

6

1427, 14 de gener, a Cardona
Pere Gibert, de la vila de Cardona, procurador i collector general del comtat de Cardona, signa carta de procura a favor del seu escuder Gabriel de Joan, escuder seu, per a exigir i percebre dels còsols i consellers de la vila, les 190 l.b. que li són degudes per raó de la creu d'argent a fer per al servei de la confraria dels Cossos Sants.
Original: Biblioteca de Catalunya, Batllia de Cardona, Bat Car, 13/5, s.f.

Noverint universi quod egu Petrus Gibert, ville Cardone, procurator et colector generalis totius comitatus Cardone, ex certa mea scientia constituo et ordino certum et specialem procuratorem meum ac etiam ad infrascripta generalem vos Guabriellem Iohannis, scutiferum meum, presentem, et bonus huiusmodi procurationis sponte suscipiente ita quod generalitas non deroget nec e contra ad petendum, exhigendum et habendum et recuperandum pro me et nomine meo omnes illas centum nonaginta libras monete Barchinone de terno, quas mihi debent venerabiles Bernardus Cardona, Iacobus de Navel, Petrus Olivo, minor dierum, et Anthonius Porter, ut consules universitatis dicte ville Cardone, et Petrus Olivo, maior dierum, Petrus de Molinjussa et Uguetus Zarboçeda, mercatores et consiliaris eiusdem ville, nominibus eorum propriis et nominibus dicte universitatis, michi debent preteritu seu ratione cuiusdam instrumento debitorio inter ipsi consules et consiliarios, ex parte una, et Marchum Olzina, argenterium civem civitaris Barchinone, ex parte altera, restantes ad solvendum per dictos consules et consiliarios nominibus eorum propriis et nominibus dicte universitatis et singularibus eiusdem maioris quantitatis, prout hec et alia in predicto instrumento debitorio lacius visa sunt continui, quod actum fuit Cardone VIII die mensis novembris anno a Nativitate Domini M^oCCCCXXVI^o, clausoque per notarium subscriptum, a quo quidem instrumento debitoris et de omnibus in eo contentis predictus Marchus Olzina michi cessionavit pro simile quantitate qua michi debebat, prout patet per publicum instrumentum dicte cessionis actum Cardone nona dies mensis et anno predictorum, clausum per subscriptum notarium [...]

Actum est hoc Cardone XIII^a die mensis ianuarii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXXVII^o.

Sig+num mei Petri Gibert predicti, qui predicta laudo, concedo et firmo.

Testes huius rei sunt venerabiles Petrus Olivo, senior, et Bernardus Moni, dicte ville Cardone.

7

1428, 4 de maig, a Cardona

Els cònsols de la vila de Cardona fan cessió a favor de Pere Gibert, de la mateixa vila, del censal mort de 42 s.b. 7 d.b. de pensió anyal i 42 l.b. 11 s.b. de preu que tenen en propietat sobre Joan de Capdebocs per raó de la venda de la casa del difunt Pere Sacort, sota la voluntat de satisfer així el préstec fet a la universitat de la vila per a pagar el preu de la creu d'argent feta per a la capella dels Sants Ermenter i Celdoni a l'església de Sant Miquel de la dita vila.

Original: BC, Batllia de Cardona, Bat. Car. 14/I, s.f.

Quod nos Petrus Olivo, Andreas Volteti et Bernardus Moni, consules anno presenti ville Cardone, quatenus in solutum consimilibus quantitatem quam vobis venerabile Petro Giberti, dicte ville, debemus pretextu seu ratione prestiti quam vos nobis fecistis pro solvendo precium crucey argenti per nos facte capelle Sanctorum Emeterii et Celedonii institute in ecclesia Sancti Michaelis dicte ville, accessionamus vobis Petro Giberti, dicte ville, licet absenti, nominorum infrascriptorum et cetera, omne illud censuale quadraginta duos solidos et septem denarios Barchinone censuales, annuales et rendales quos nobis facit Iohannem de Capdebocs pro precio illius vendicionis quam nos ipsi fecimus de hospicio Petri Çacort, quondam, et in proprietate eorundem que sunt XXXXII libras XI solidos et quinque denarios Barchinone precii dicti censualis. Inducens et cetera. Obligans et cetera. Diccens longo modo et cetera. Firmarunt apocham quia in solutum dicte cantitate penes se retinuerunt et cetera.

X^a die mensis madi anno predicto fuiyt cancellatum predictum instrumentum de voluntate dicti honorabilis Petri Gibert, presentibus venerabilibus Bernardi Cardona et Gabrielis Iohan, dicte ville Cardone.

8

1444, divendres 28 de febrer, a Barcelona, a la casa del finat en el carrer del Mar

El notari Antoni Miquel com a jurat de Guillem Jordà, absent, obre i llegeix el testament que havia estat lliurat pel difunt Marc Olzina, argenter, ciutadà de Barcelona, amb data del 12 de novembre e 1442, a l'escrivania del segon, a requeriment de la seva vídua Eulàlia, arran la notícia de la seva mort a Damasc.

Original: AHPB, 134/72, f. 42 r-46 v.

In Christi nomine. Pateat universis quod die lune duodecima mensis novembris intitulata ano a Nativitate Domini millesimo quadrigentesimo quadragesimo secundo, in presencia venerabilis et discreti Johannis de Muntroig, presbiteri, rectoris ecclesie Sancti Petri castri de Vilademager, diocesi Jacobi Dionacius, Anthoni Michaelis, notarii, et Nicholay Eymerich, scriptoris, habitatorum Barchinone, testium ad hec specialiter vocatorum, assumptorum et rogatorum, venerabilis Marchus Olzina, argenterius civis Barchinone, mentis et corporis per Dei gratia perfruens sanitate, constitutus personaliter in scribania mei Guillelmi Jordani, notarii publici Barchinone subscripti, que est in platea Sancti Jacobi Barchinone, tradidit michi

dicto et infrascripto Guillelmo Jordani, notario, quoddam quaternum papiri clausum quadam membrana pergamenea et sigillatum unito sigilo dicti Marchi Olzina, ut asseritur proprio, quodquidem quaternum scriptum [per eidem suarum?] manu mei dicti Guillelmi Jordani, notario, volente et ordinante ipso venerabile Marcho Olzina, volens, affirmans et dicens dictus Marchus Olzina in presencia mei notarii et testium predictorum scripta in dicto quaterno papireo esse suum ultimum testamentum et seu ultimam voluntatem suam, quod seu quam valere volent iure testamenti, quod seu que si non valet vel valere no poterit iure testamenti, illud seu illam valere voluit iure codicillorum seu nuncupantui aut cuiuscumque alterius ultime voluntatis quo melius de iure valere et tenere possit, de quo testamento seu ultima voluntate voluit et iussit fieri et tradi manumissoribus, legataris, heredibus in dicto testamento seu ultima voluntate scriptis et aliis quorum interesit tot originalia publica instrumenta quot petita et requisita fuerit per me notarium supradictum. Quoquidem testamentum seu ultimam voluntatem in manu et posse mei dicti Guillelmi Jordani, notarii, dicens venerabilis Marchus Olzina laudavit et firmavit presentibus testibus supradictis ad hec per dictum Marchum Olzina vocans adhibitis et rogatis subsequenter auctoritate die veneris vicesima octava mensis ffebroarii intitulata anno a Nativitate Domini millesimo ·CCCC·º ·XXXX·º quarto, assumpto et vocato propter absentiam mei dicti Guillelmi Jordani, notarii, Anthonio Michaelis, notario, et in his jurato sub me eodem Guillelmo Jordani, pro parte venerabilis domine Eulalie, uxoris dicti venerabilis Marchi Olzina, fuit dictum ipsi Anthonio Michaelis quatenus dictum papiri quaternum ad manus suas acciperet illudque debite apperiret et contenta in eo legeret et publicaret attento ut dixerunt quod dictus Marchus Olzina extremos dies suos finerat apud Damascum, prout noviter per quasdam fidedignas personas illic degentes quibusdam mercatoribus huius civitatis Barchinone scriptum fuit et literatorie iudicatim quiquiddem Anthonius Michaelis vigore mandati sibi, ut regenti scripturas scribanie mei dicti Guillelmi Jordani, facta per honorabilem Bernardum de Speluncis, militem, regentem vicariam Barchinone, de consilio venerabilis Gabrielis Petri, assidentis sui, quod preceptum continuatum et scriptum est in libro preceptorium curie vicarie Barchinone ad kalendarium dierum proxime dicte, in quoquidem precepto constare asseritur de decessu seu obitu dicti Marchi Olzina tam per literas a partibus Damasci ad hanc civitatem transmissas quam aliter per informatione de mandato dicti honobili regentis vicariam receptam, accepit ad manus suas dictum papiri quaternum modo et forma predictis inter notulas testamentorum in posse mei sepedicti et infrascripti notarii per non nullos alios informatorum clausum et sigillatum repertum, et requisitus pro parte dicte domine Eulalie accessit ad domum dicti venerabilis Marchi Olzina, que est in vico Maris Barchinone, in qua reperit dictam dominam Eulaliam in quadam camera domus predicte. Et ibidem dictus Anthonius Michaelis requisitus dixit et nominavit dicte domine Eulalie manumissores per dictum Marchum electos et factos, quorum

nomina in dorso dicti quaterni scripta erant et confectim venerabilis Guillelmus Ferrarii, mercator, Monserratus Ferrer, pellerius, dicta domina Eulalia et domina Bartholomeua, uxoris dicti Guilelmi Ferrarii, filiaque dicti venerabili Olzina, manumissores in dicto quaterno scripti, una cum venerabile Johanne Font, draperio, absente, in presentia venerabilis Michaelis Bosser, mercatoris, Petri Johannis Salat, draperii, et Michaelis Tranço, spaserii, civium Barchinone, testium ad hec specialiter vocatorum et assumptorum, requisiverunt dictum Anthonium Michaelis, notarium, quatenus testamenti in dicto quaterno papiri scriptum ipsis manumissoribus publicaret, et dictus Anthonius Michaelis inn presencia dictorum Guillelmi Ferrer, Montserrati Ferrer et dominarum Eulalie, uxoris, et Bartholomeua, filie, manumissorum dicti Marchi Ulzina et in presencia testium predictorum hostensio primitus dictis manumissoribus et testibus dicto quaterno sigillato et clauso ut predicatur et per eosdem viso et recognito requisitus ut predicatur apperint illud quaternum et scripta in illo alta et intellegibili voce legit et publicavit eidem eorumquidem que intra dictum quaternum papireum scripta erant et continuata tenor et series de verbo ad verbum sequitur sub hac forma:

«En nom de Déu sia, amen. Jo Marfch Olzina, argenter, ciutadà de Barchinona, sa per gràcia de Déu de pensà e de cos, fas e orde mon testament ab lo qual elegesch marmessors meus e de aquest meu darrer testament exequdors los honorables en Johan Font, draper, Montserrat Ferrer, cunyat meu, la dona na Eulàlia, muller mia, en Guillem Ferrer, gendre meu, e la dona na Barthomeua, filla meua, ciutadans de Barchinona, los quals en pus cament prech que ells complesquen e exequesquen aquest meu darrer testament o darrera voluntat axi com deus trobaran scrit e ordonat. E si per ventura tots losdits sinch marmessors meus aquestes coses exequir e complir no volien o no podien, vull que quatre, tres, dos e un de aquells en absència e defalliment dels altres aquestes coses exequesquen e complesquen e exequesque e complesque. Primerament e devant totes coses vull e man que tots deutes que jo degue e totes iniures a les quals lo jorn de la mia fi sia tengut de restitució, sien pagats e restituits de mos béns, simplement, summaria e de pla, axi emperò com aquells deutes o aquelles iniures se poran mostrar o provar per cartes, testimonis o altres legítimes proves. Elegesch, emperò, al cos meu la sepultura en la sglesia de madona Sancta Maria de la Mar de Barchinona, la qual vull que sia feta a conaguda dels dits marmessors meus. Emperò, vull que lo meu cos porten a la sepultura XII pobres del ofici, si se'n trobaran tants, e si tants no se'n trobaran, que.y sia fet compliment de altres pobres a conaguda dels dits meus marmessors, als quals pobres del ofici vull que sien donats, ço és, a cascu de aquells ·II· sous e als altres qui.n no seran del ofici ·VII· sous. E prech-me de mos béns per ànima mia e per pagar la dite sepultura mia e algunes lexes que deus fas cent cinquanta lliures Barchinonensis, de les quals leix a la dite sglesia de Sancta Maria de la Mar, de la qual so parroquià, per dret de parroquianatge ·V· sous. Ítem a la obra de la dite sglesia sinch sous. Ítem leix a la

obra de la seu de Barchinona ·V· sous. Ítem leix al bací dels pobres vergonyants de la dite parròquia de Sacta Maria de la mar vint solidos. Ítem leix a cascu dels bacins dels pobres vergonyants de cascuna sglesia parroquial de la dite ciutat de Barchinona, per amor de Déu, sinch solidos. Ítem al bací dels catius del monestir de madona Sancta Maria de la Mercè de la dite ciutat, per mor de Déu, ·XX· solidos. Ítem vull e man que en continent apres òbit meu sien celebrades per ànima mia per aquells preveres los quals volran e elegiran los dits meus marmessors aquelles trenta-tres misses que són vulgarment appellades de Sent Amador, per oblació de les quals vull que sien donats ·XXXIII· sous. Ítem leix a la dona na Blanquina, soror mia, los quals vull que sien pagats cascu any per lo hereu meu deus scrit o tenidor de la mia heretat, ·LXVI· sous Barchinonensis anuals. Ítem leix a una sua néta, filla d'en Anthoni de Camporells, si marit no haurà, deu lliures. Ítem leix a.n Johan de Camporells, nét de la dite dona Blanquina, cent sous, emperò que no li sien donats fins a edat de vint anys. Ítem leix a la dona na Caterina, germana mia, vint solidos. Ítem a una filla de la dite dona Caterina, si viurà lo jorn del òbit meu, ·XX· solidos. Ítem a la dona na margarida, germana mia, sinch solidos. Ítem a cascu fill e filla de la dite dona Margarida, qui viurà lo jorn de la mia fi, sinch solidos. Ítem leix a.n Johan de Lobera, nebot meu, tots deutes e altres coses qui.s mostrassen, axi en mon llibre com en altre part, ell deurà no ésser tengut a mi. E més havant li jaquesch de mos béns sinquanta solidos. Ítem a cascu de sos infants qui lo die del òbit meu viuran sinch solidos. Ítem leix a la dona na Costa, monge de Sancta Clara de Barchinona, que.m digui saltiris e en altre manera prech Déu per ànima mia, LXXX sous. Ítem leix a.n Pere Pinyet, de la dite vila, ·XX· solidos. Ítem a cascu de sos infants sinch solidos. Ítem leix als Cossos Sants de la dite vila de Cardona trenta tres lliures, volent que sien convertides en compra de yoyells e obres necessàries en la capella on los dits Cossos Sants stan. Ítem leix a la obra del monestir de madona Sancta Maria de Montserrat ·X· solidos. Ítem leix a la confraria de Sent Aloy, de la qual són cofrere, cent solidos, en la qual leixa sien compreses tot dret que com a confrare sos tengut de pagar a la dite confraria. Ítem a cascu dels dits meus marmessors per càrrech de marmessoria cent solidos. Ítem a.n Johan Talamancha, argenter de València, mestre meu, si viurà lo die del òbit meu, e si no viurà a sa muller o a sos infants si.n haurà, cent solidos. Ítem leix a la senyora comptessa de Cardona qui vuy és, o a son fill si haurà, XXII lliures, feta emperò la mia sepultura e pegades les lexes que dessus fas. Si alguna cosa sobrarà de les dites dues cent cinquanta lliures, vull que sie donat e distribuït per los dits meus marmessors e per ànima mia en misses celebradores catius christians a rembre e pobres vergonyants e fadrines pobres maridadores e altres coses pies a conaguda dels dits meus marmessors. Si emperò alguna cosa hi falta, vull que.y sia fet compliment de altres béns meus. Ítem de altres béns meus leix a la dona na Johana, cunyada mia, tots deutes e altres coses que.s mostrarà, axi en lo meu llibre com en altra manera ella ésser tenguda a mi. E més havant vull que sia vestida de mos béns fins en quantitat de cent

solidos. E més havant li leix tots temps tant com viurà naturalment ·LXXX· solidos anuales cascun any a ella pagadors per lo hereu meu deius scrit e altrtes qui.u tinguen e posseesquen la mia heretat. Ítem regonesch a la dite dona Eulàlia, muller mia, son dot e son spoli, axi com en les cartes nupcials entre ella e mi fetes és largament contengut, lo qual dot e spoli és de sinch milia sous Barchinonensis. Ítem leix a la dite dona Eulàlia, muller mia, tant com viurà naturalment, stant sens marit e ab les condicions deius oposades, dona poderosa e usufructuària de tots e sengles béns e drets meus, exceptats aquells dels quals he disposat. E après mort de la dite dona Eulàlia, muller mia, o abans si marit prenra, lo dit usdefruyt sia extint e a la heretat e propietat mia sia aplicat. Emperò vull e ordo que si la dite dona Eulàlia, muller mia, sens marit star volrà, que en tal cas no obstant o dit usdefruyt, sia tenguda donar a la primera filla mia après la dite dona Barthomeua, en cas de matrimoni, deu milia sous. E si dues deran ·X·m sous a cascuna. E si més seran de dues a cascuna de aquelles ·VIII·m sous tant solament. E si sera cas que la dite dona Eulàlia, muller mia, pendra volra marit, en tal cas vull que li sia donat e pagat lo seu dot e lo seu creix. E més havant li sia fet compliment de mos béns fins en quantitat de mil florins d'or d'Aragó. E si serà cas que la dite dona Eulàlia, muller mia, star volra sens marit, en tal cas leix a la dite muller mia totes vestidures e joyes sues a ús de la sua persona fetes, e un lit competent ab son forniment, e un altre lit per a companys fornit e més havant eynes de casa e de cuyna necessàries a dona vidue, e dos plats, dues scudelles, dos gresals, dues culleres, una copa, una taça e una setra tot d'argent e una esclava si en casa na haurà, si no que sia comprada de mos béns a coneguda dels dits meus marmessors. E les dites lexes fas a la dite dona Eulàlia, muller mia, ab tals condicions que si serà cas que la dite muller mia no puxe gonyar legitima ne altres drets en los béns de la dite filla mia de altres fills o filles mies, los quals jo hauré o lexare lo die del òbit meu, ans sie tengude si les dites lexes acceptar volra renunciar a tot dret de legítim e altre qualsevol dret qui a ella pertànyer poria en los béns dels dits fills e filles mies quantquequant. E si serà cas que la dite done, muller mia, guanyar e haver volra legítim e altres drets en los béns de la dite filla mia, e altres drets e filles mies, en tal cas la dite muller mia hagués e fos tenguda de pendre en compte les lexes que jo dessus li fas en paga de la legítim e altres drets a ells pertanyents en los dits béns com jo aquelles lexes ara per lavors li fas en paga de la dite legítim e altres drets en tal cas a ella pertanyents en e sobre los béns dels dits fills e files mies. E més havant que après opte de la dite muller mia les coses e sengles per mi a ella lexades tornen al hereu meu universal deius scrit com aquelles lexes per mi a ella fetes dessus fas a ella que aquelles puxa tenir de sa vida tansolament exceptades sinquant lliures, de les quals en tot cas puxe testar e altres voluntats sues fer. És emperò ma intenció que la dite dona muller mia per raho del dit usdefruyt no sie tenguda de retre compte ne de usar o fruyr segons àrbitre de bon baró, ne per aquell usdefruyt prestar caució alguna com serie ma intenció que finit lo dit usdefruyt no sia tenguda de resti-

tuhir los béns de la heretat mia sino en aquell stament en que seran lo dit usdefruyt extint. Ítem leix a la dite dona Barthomeua, filla mia. Ultra la lexe de la dite marmessoria per tota part heretat, legítim e altre qualsevol dret de aquell qui aquella pertanguen o puxen pertànyer en mos béns per qualsevol causa o raho cent solidos e en aquelles e en tot ço a quant li he donat en temps de matrimoni a mi hereu instituesch. Ítem leix a altres fills nostres les quals lo die del òbit meu jo hauré o lexaré de legítim e carnal matrimoni procreades per dret de institució e altre qualsevol dret a aquelles pertanyent en mos béns per qualsevol causa o raho, ço és si una sola serà deu milia solidos. E si serà cas que sien dues a cascuna deu milia solidos. E si més de dues filles jo hauré e lexare a cascuna d'elles ·VIII· solidos. E si serà cas que les dites filles mies morran en pupillar edat e après quantquequant sens infans, idest liberis de legítim e carnal matrimoni procreats, en tal cas les dites lexes tornen al hereu meu universal dius scrit, exceptades sinquant lliures, de les quals les dites filles mies, ço és, cascuna de aquelles, puxe testar e altres voluntats sues fer si a edat vendran de ·XVIII· anys. Ítem jaquesch a cascu de mos fills mascles los quals jo lo die del òbit meu hauré e lexare de legítim e carnal matrimoni procreats, exceptat al hereu meu mascle dius scrit, per dret de institució e per tot altre dret a ells petanyents en mos béns per qualsevol causa o raho mil florins, los quals sien partits entre ells per eguals parts e en aquells cascu dels dits fills meus an hereu instituesch. E si serà cas que algu dels dits fills meus morran en pupillar edat e après quantquequant sens infans idest liberis de legítim e carnal matrimoni procreats, en tal cas les dites lexes tornen al hereu meu universal deius scrit, exceptades cent lliures de les quals puxen testar e altres voluntats sues fer si a edat vindra de ·XXV· anys. Ítem leix an Valentí Prats, fill del honorable micer Jacme Prats, quondam, cent lliures Barhinonensis, la qual emperò lexa fas al dit Valentí ab tal condició que si serà cars que jo hage pagades aquelles cent lliures per les quals a pagar son entrat fermance per la sua heretat a pagar als diputats del General de Cathalunya, o aquells convindrà a pagar quantquequant de mos béns, que lo dit Valentí en tal cas fretur de la dite lexa et sia haguda per no feta, e encara ab tal condició que lo dit Valentí no puxa haver aquelles fins edat haurà aconseguida de ·XXV· anys e haurà presa mulle. Tots los altres emperò béns meus mobles e immobles, drets e accions mies qualsevol que sien e en qualsevol loch, finit emperò lo dit usdefruyt que a la dite muller mia jaquesch, leix a fill mascle de legítim e carnal matrimoni creat, lo qual jo hauré o lexare lo die del meu òbit, e si dos o molts seran, lo pimer nat de aquells, instituhint aquell fill meu mascle a mi hereu universal. E si per ventura lo dit primer fill meu mascle a mi hereu no serà per ço com no volra o no pora ésser, e a mi hereu serà e après morra en pupillar edat e après quantquequant sens infants idest liberis de legítim e carnal matrimoni procreats, en tal cas substituesch a aquell e a mi hereu universal instituesch altre fill meu mascle, ço és, lo pus proper après lo primer en orde de geniture, al qual pose fas semblant vincle e substitució que he posada al dit primer fill meu, e axi de un a altre, tants com sien orde de primogenitura

entre aquells servat. E sit tots los dits fills meus mascles morran sots la dite forma, en tal cas vull e ordon que tots los béns de la dite heretat mia vinguen e provenguen a la dite dona Barthomeua, filla mia, en aquesta manera, ço és, que la dite dona Barthomeua, filla mia, tingue e posseescha la dite mia heretat e fassa fruyts de aquella axi com dit és, renunciï et sia tenguda de renunciar posat que jo hage renunciat a tot dret de legítima paternal, quarta trabellianicha e altre qualsevol dret que a ella pretangues o pertànyer pogues quantquequant en mos béns per qualsevol causa e rahó, axi que la dita dona Barthomeua dels dits béns no puxe traure dreta de legítima, quarta trabellianicha ne altre qualsevol dret per alguna causa o occassió, e com la dita dona Barthomeua no volgués renunciar als dits béns meus o drets dessus dits segons dessus és dit, en tal cas pas la dita mia heretat a altres filles mies tantes com sien per eguals parts si ni haurà e si no ni haurà seguesquen los vincles e condicions per mi deius possades e contengudes. Vull emperò e orden que lla on la dita dona Barthomeua renunciï als drets a ella pertanyents en la mia heretat segons dessus és dit, e tindrà e possehera aquella, fahent-na los fruyts seus segons dit és, que no contrestant lo dit usdefruyt ne qualsevol vincles e condicions deius apossadores, si e en cas que la dita dona Barthomeua hage filles, una o moltes, puxe donar e leixar entre vius e en qualsevol última voluntat sua dels béns de la dita mia heretat a les dites filles sues qui aquelles lus sien donats en cas de matrimoni e no en altre manera, ço és a la primera filla, si una sola serà, deu milia solidos, e si dues o més seran a cascuna de aquelles sinch milia solidos, sots tal condició que si aquelles o alguna de aquelles morian quantquequant sens infants, idest liberis de legítim e carnal matrimoni procreats, que en tal cas les dites quantitats tornen a aquella d'elles sobrevinent e si totes morran sots la dita forma vinguen e prenguen a la dita dona Barthomeua, filla mia, siu viurà, e si no viurà, a fill seu mascle, ço és al primer nat de aquells si un o molts seran, e axi de la un al altre fins al darrer inclusivament. E si infants mascles no.y haurà, pervingué a altres filles mies si ni haurà e si no ni haurà a infants lus de legítim e carnal matrimoni procreats si ni haurà et si no ni haurà, a la dita dona Barthomeua, filla mia, qui de aquells fassa los fruyts seus tantquequant viurà naturalment e no pus avant segons dit és. E si serà cas que la dita dona Barthomeua, filla mia, haurà o leixara infants mascles, un o molts, de legítim e carnal matrimoni procreats, en tal cas puxe la dita dona Barthomeua donar o leixar entre vius o en altre qualsevol manera dels dits béns meus a tals fills mascles, ço és al primer nat de aquells tots los dits béns meus e de la dita mia heretat, exceptats mil florins, los quals puxe donar, leixar e pertir entre los altres fills seus mascles, tants com sien. Emperò les dites donacions o lexes hage e sia tanguenda fer la dita dona Barthomeua als dits fills seus mascles ab tal vincle e condició que si lo dit primer fill seu mascle morra quantquequant sens infants, idest liberis de legítim e carnal matrimoni procreats, los béns al dit primer fill seu donats o lexats tornen al segon fill seu mascle, al qual hage apposar semblant vincle e condició, e axi de un a altre fins al darrer inclusivament, e sit tots morran sots la

dita forma, en tal cas pervingué a la dita Barthomeua, filla mia, si viurà, qui de aquells fassan los fruyts seus tant com viurà segons dessus és dit. Com la dita dona Barthomeua no viurà, vinguen e pervenguen tos los dits béns meus e de la dita heretat mia a altres filles mies, si viuran, tantes com sien per eguals parts. E si cas serà que alguna de les dites filles mies premorta serà e infants idest liberis mascles de aquelles filles mies o de alguna de aquelles hi haurà, hagen aquells infants mascles dels dits béns e heretat mia aquella part o parts que haguecien lus mares si visquessen. E si serà cas que infants idest liberis mascles de les dites filles mies no.y haura, pervinguen los dits béns a filles de la dita dona Barthomeua, si ni haurà, tantes com sien, per eguals parts, e si no ni haurà a infants idest liberis de legítim e carnal matrimoni procreats de les dites filles sues, si ni haurà, tants com sien, per eguals parts, si infants de les dites filles sues n.y haurà, pervinguen a filles de les altres filles mies, si ni haurà, tantes com sien, per eguals parts. E si no hi haurà e en la dita dona Barthomeua, filla mia, morra quantquequant sota la dita forma e algu dels dessus nomenats als vull e ordo que pervinguen e vinguen los dits béns meus, segons dessus és dit, no viurà o no serà e après morra, segons dit és, en tal cas e cascun de aquells vull, man e ordo que tots los dits béns meus vinguen e pervinguen a Nostre Senyor Déu e a la mia ànima e a les coses pies deius scrites instituhint en aquell cas Nostre Senyor Déu e la mia ànima e les coses pies deius scrites a mi hereus universals, provehint e ordonant que en la dita dona Barthomeua, lo dia del meu òbit no viurà e a mi convindrà morir sens infants mascles, o ab tals infants mascles qui quantquequant morian sens infants idest liberis de legítim e carnal matrimoni procreats, en tal cas vull e ordo que dels dits béns meus e heretat mia sia donat a filles sues si ni haurà en temps de matrimoni per los dits meus marmessos, salvat emperò lo dit usdefruyt a la dita dona muller mia, aquelles o semblants quantitats que per mi són stades ordenades dessus, que sien donades o leixades per la dita filla mia a filles sues e ab vincles e condicions dessus posats e per mi ordenats, que sien fets per la dita dona Barthomeua, filla mia, com jo aquells vincles e condicions a aquelles filles sues e a cascuna de aquelles fas e pos. E infants mascles seus de legítim e carnal matrimoni procreats, ço és al primer nat de aquelles, sien donats per los dits meus marmessos e aquell hage tots los dits béns meus, exceptat mil florins qui sien donats e partits entre altres fills seus mascles tants com sien, volent que les dites donacions e lexes seguesquen los vincles e condicions per mi dessus ordenades e les quals vull que sien fetes per la dita dona Barthomeua, filla mia, en les donacions o lexes que faria als dits seus fills mascles, segons dessus per mi és ordenat, posat e declarat com jo aquells o semblants vincles e condicions a aquells fills e filles sues e a cascu de aquells fas e pos. E encara la dita dona Barthomeua, filla mia, no viurà lo die del meu òbit, o viurà e morra après quantquequant sota la forma e los dessus nomenats, o lo darrer morint de aquells als quals vull e ordo que pervinguen e vinguen los dits béns meus no viuran, o no seran, o seran e après morran o morra quantquequant segons dit és. En tal cas e en cascun de aquells vull man e ordo que

tots los dits béns medus vinguen e pervinguen a Nostre Senyor Déu e a la ànima mia, instituhint en los dits casos Nostre Senyor Déu e la ànima mia e les coses pies deius scrites a mi hereus universals, donant e atribuhint en lo dit cas als dits marmessors meus quatre, tres, dos e un de aquells en absència o defelliment dels altres plen poder de demanar o haver a lus mans e rebre tots e sengles béns e drets meus, axi mobles com immobles, e semovents e aquells qui en peccunia no seran vendre e alienar en encant publich los drets e accions mies donar, cessionar o transportar, liurar possessió, permetra ésser tengut de evicció e per aquella les altres béns de la heretat mia obligar, los preus de aquells demanar, haver e reebre, e de aquells ffer apoques, fiús, absolucions e deffinicions, e encare totes aquelles cartes de vendes e altres cartes necessàries ab aquelles pactes, obligacions e renunciacions en contractes de venda acostumades posar e totes altres coses fer que en contracte de compra e de venda se regueren fer e los preus de aquells ensemps ab altre peccunia mia donar, convertir e destrubuyr per ànima mia en aquesta manera, ço és, que si serà cas que jo no hauré pagades les dites cent lliures de les quals dessus fas menció als diputats de Cathalunya per rahó de la dita fermansa ne lo dit Valentí Prats no haurà haudes les dites cent lliures per ço com no haurà aconseguida la edat de ·XXV· anys e no haurà presa muller, en tal cas vull, man e ordo que de les dites cent lliures sien comprats tres morabatins en alou sobre bones propietats e be segures per los dits marmessos meus, dels quals tres morabatins fassin celebrar cascun any lo quart jorn de lo mes de noembre un aniversari general en la sglesia del monastir dels frares menors de la dita ciutat per los frares de aquells per ànima d'en Guillem e Ffrancesc de Prats e de tots feels defunts, del qual aniversari fahedor vull que sien administrados e regidos los honorables cònsols del ofici dels argentes, qui aquells tres morabatins cascun any reeben e aquells convertesquen en celebració del dit aniversari e fermen los dits honorables cònsols per rahó de senyoria en totes cartes en les quals sia necessari ferma e los luismes e fadigues qui procehiran de les alienacions de les propietats sobre les quals los dits tres morabatins se reebren sien de la caxa o confraria del offici dels dits argentes. Ítem vull que los dits meus marmessos convertesquen altres cent lliures en compra de altres tres morabatins en alou sobre bones propietat o propietats per un aniversari fahedor per ànima de Romeu Olzina, oncle meu, e de tots faells defunts celebrador en la sglesia de Sant Cugat del Rech de la ciutat de Barchinona. Ítem e altres cent lliures en comprar altres tres morabatins en

alou sobre bones propietat o propietats per un aniversari fahedor en la sglesia de madona Sancta Maria de la Mar per ànima mia e de tots feels defunts, dels quals anniversaris sien administrados e regidos los dits honorables cònsols, segons que és dit dessus del dit primer aniversari, los quals anniversaris sien celebradors cascun any lo quart die del mes de noembre e los qui celebraran los dits aniversaris sien tanguts de exir ab creu alsada e processonalment sobre los vasos dels dessus nomenats e absolve segons e per forma que semblants anniversaris són acostumats fer e celebrar. E del restant de la dita mia heretat vull que sien fetes tres parts, les dues de les quals vull e orden que sien distribuhides per los dits meus marmessors entre persones de parentela mia a conaguda dels dits marmessors meus les consciencies de aquells sobre aço encarregant. E de la altra terça part vull e ordo que sie fetes tres parts, la una de les quals vull que sie donada als hospital de Sancta Creu de la dita ciutat, e l'altre part al bací dels pobres vergonyants de la parròquia de Sancta Maria de la Mar de la dita ciutat, e la altra part donen e distribuesquen entre pobres christians catius qui seran presos en terra de moros a conaguda dels dits meus marmessors, donant e distribuhint als dits meus marmessors a ·III·, dos e un de aquells en absència e defalliment dels altres en e sobre les dites coses e la execució dels present meu testament libera e general administració e plenàriament totes mes veus ab plena facultat e postestat. Més avant assigne als dits fills e filles mies les quals jo havie o lexare exceptada de dita dona Barthomeua, filla mia, en tudos e en seu cas e temps curados, los dits en Johan Font e dona Eulàlia, muller mia, abdosos ensemps mentre viuran, e lo darrer d'ells sobrevinent, qui aquells e los béns de aquells regesquen, procuren, administren e defenen, e en bons custums los instituesquen. E aquesta és la mia derretera voluntat, la qual vull que valegua per dret de testament, e si no valia per dret de testament, vulla aquella valer per dret de codicill, o en altre manera que millor de dret o en altre manera valer e tenir puxe, volent que de la present mia ordinació sien fets tants originals testaments quants ne seran demanats per los deius marmessors, legataris e altres de qui serà interès».

Que fuerunt acta Barchinone diebus, mensibus, annis et locis predictis presente in parte me dicto Guillelmo Jordani, notario publico Barchinone, et in parte dicto Anthonio Michaelis, notario et in his jurato sub me eodem Guillelmo Jordani, et presentibus testibus supradictis ad predicta vocatis assumptis et rogatis ut de supra est expressum.

* Aquest treball ha estat possible gràcies al projecte de recerca *Barcelona en el context del gòtic meridional: Arquitectura y ornamentación* (PGC2018-094365-B-I00). Agraïm a Joan Domenge i a Joan Duran l'ajuda i l'assessorament en aquest article.

1. Les abreviatures dels arxius consultats són: Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Arxiu Comarcal del Berguedà (ACB), Arxiu Històric de Cardona (AHC), Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Arxiu Històric de Protocols de Barcelona-Arxiu Fotogràfic (AHPB-AF), Arxiu Parroquial de Sant Miquel i Sant Vicenç de Cardona (APSMV) i Biblioteca de Catalunya (BC).
2. Montserrat BARNIOL (2010), «Bella i solemne: La creu dels Sants Màrtirs de Cardona», a *Bella i solemne: La creu gòtica dels Sants Màrtirs i la Cardona del seu temps*, a Montserrat BARNIOL i Joan DURAN (eds.), Cardona, Ajuntament de Cardona, p. 109-143.
3. Núria de DALMASES (1992), *Orfebreria catalana medieval: Barcelona 1300-1500 (aproximació a l'estudi)*, Barcelona, IEC, I, p. 255-256; Núria de DALMASES (2008), «El centres de producció», a Antoni PLADEVALL (dir.), *Arts de l'objecte: L'Art gòtic a Catalunya*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, p. 33-50, especialment, p. 38-39.
4. Núria de DALMASES (1992), *Orfebreria catalana medieval...*, op. cit., II, p. 109-110.
5. August L. MAYER (1929), *El estilo gótico en España*, Madrid, Espasa Calpe, i Montserrat BARNIOL (2010), «Bella i solemne...», op. cit., p. 109-143.
6. ACA Notarials, Cardona, Ca-0544, f. 104r.-v.
7. Així consta en l'inventari dels seus béns fet a instàncies de la seva vídua, Romia. BC, Batllia de Cardona, Bat. Car. 10/4, sense foliar.
8. AHC, Fons Manganell, núm. 17, 18, 20 i 21.
9. AHPB, 134/72, f. 42r.-46v.
10. BC, Batllia de Cardona, Bat. Car. 12/5, sense foliar.
11. BC, Batllia de Cardona, Bat. Car. 11/1, sense foliar.
12. BC, Batllia de Cardona, Bat. Car. 12/5, sense foliar.
13. AHPB, 134/72, f. 42r.-46v.
14. ACB, C.17.1.4.7, sense foliar.
15. Núria de DALMASES (1992), *Orfebreria catalana medieval...*, op. cit., II, p. 109-110.
16. AHPB, 134/72, f. 42r.-46v.
17. Josep SANCHIS SIVERA (1922), «La orfebreria valenciana en la edad media», *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, p. 249, 250, 258, 622, 631 (aquí s'hi trobaran unes altres notícies documentals de Joan de Talamanca o Salamanca), per Joan de Galves, p. 255-256, i José HINOJOSA (2002), *Diccionario de historia medieval del Reino de Valencia*, IV, València, Biblioteca Valenciana, p. 24 i 223.
18. Núria de DALMASES (1992), *Orfebreria catalana medieval...*, op. cit., II, p. 109-110.
19. AHC, I. 1.1, Llibre del Consolat, f. 7r.-v. El contracte va ser transcrit a Montserrat BARNIOL (2010), «Bella i solemne...», op. cit., p. 141.
20. Sobre l'església cardonina, els seus retaules i la Maredeu del Patrocini, vegeu Joan SERRA VILARÓ (1962), *Història de Cardona*, IV, Tarragona, Sugrañes Hnos., p. 152-203; Francesca ESPAÑOL (1996), «El ressò de Rieux a les catedrals catalanes», *Lambard*, 9, p. 259-267; Mercedes JUAN, Francesc Xavier SOLÉ, Andreu GALERA, Anna ORRIOLS (2003), *L'església parroquial de Sant Miquel de Cardona: El gòtic al mig Cardener*, Manresa, CEB; Ramon PLANES (2003), «Sant Miquel de Cardona», a Antoni PLADEVALL (dir.), *Arquitectura II: Catedrals, monestirs i altres edificis religiosos 2. L'Art gòtic a Catalunya*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, p. 145-147, i Anna ORRIOLS (2010), «Un panorama de la Cardona gòtica», a *Bella i solemne: La creu gòtica dels Sants Màrtirs i la Cardona del seu temps*, a Montserrat BARNIOL i Joan DURAN (eds.), Cardona, Ajuntament de Cardona, p. 43-69.
21. Andreu GALERA (en premsa), «Aportació a l'orfebreria gòtica de Cardona: Trajectòria vital i professional de l'argenter Pere Serinyà, autor de la creu de la confraria del Sant Esperit (1384-1394)», *Quaderns del Museu Episcopal de Vic*.
22. Andreu GALERA (2002), *Territori, senyoriu i jurisdicció a la Catalunya central: La Batllia de Cardona (ducat de Cardona) i la Baronia de Santa Maria d'Aguilar* (ss. XI-XVI) [tesi doctoral], Barcelona, Facultat de Geografia i Història, Universitat de Barcelona, i Andreu GALERA (en premsa), «Aportació...», op. cit.
23. Charles OMAN (1968), *The Golden Age of Hispanic Silver*, Londres, HMSO, p. 2, a <<http://collections.vam.ac.uk/item/O92049/standing-pyx-unknown/>>.
24. AHC, I. 1.1, Llibre del Consolat, f. 7r.-v.; Montserrat BARNIOL (2010), «Bella i solemne...», op. cit., p. 141.
25. Ibídem.
26. Fotografies d'Estorch, ca. 1929, Arxiu Fotogràfic de Barcelona.
27. AHC, I. 1.1, Llibre del Consolat, f. 7r.-v.; transcrit a Montserrat BARNIOL (2010), «Bella i solemne...», op. cit., p. 141.
28. AHPB, 106-9, f. 10v.
29. AHC, I. 1.1, Llibre del Consolat, f. 7r.-v.
30. Núria de DALMASES (1992), *Orfebreria catalana medieval...*, op. cit., II, p. 109-110.
31. Josep SANCHIS SIVERA (1922), «La orfebreria valenciana...», op. cit., p. 633.
32. Joan DOMENGE (2014), «Las joyas emblemáticas de Alfonso el Magnánimo», *Anales de Historia del Arte*, 24, p. 99-117, i Joan DOMENGE (2016), «La imatge sumptuària d'Alfons el Magnànim: Joies documentades, representades, imaginades», a Fulvio DELLE DONNE i Jaume TORRÓ TORRENT (a cura de), *L'immagine di Alfonso il Magnanimo*, Florència, SISMEL-Edizioni del Galluzzo, p. 139-175.
33. Joan DOMENGE (2016), «La imatge sumptuària...», op. cit., p. 152.
34. AHC, I. 1.1, Llibre del Consolat, f. 7r.-v., transcrit a Montserrat BARNIOL (2010), «Bella i solemne...», op. cit., p. 141.
35. Joan DOMENGE (2016), «De tramuntana a migjorn: Migracions d'argenteres i marxants de joies a la Corona d'Aragó (ca. 1380-1420)», a Rosa M. TERÉS (ed.), *Catalunya i l'Europa septentrional a l'entorn de 1400: Circulació de mestres, obres i models artístics*, Roma, Viella, p. 68-69, i ACA, MR 421, f. 89v. Agraïm a Joan Domenge

que ens hagi facilitat la transcripció d'aquesta referència.

36. Vegeu la nota 17.

37. Andreu GALERA (1999), «Eudeutament i fiscalitat senyorial a la Catalunya del segle xv: El cas del comtat de Cardona (anys 1419-1433)», a Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *Fiscalidad real i finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, Institució Milà i Fontanals, p. 362-397.

38. BC, Batllia de Cardona, Bat. Car. 4/1, sense foliar.

39. AHC, I. 1.1, Llibre del Consolat, full solt bossa. Transcrit a Montserrat BARNIOL (2010), «Bella i solemne...», op. cit., p. 142.

40. BC, Batllia de Cardona, Bat. Car. 13/5, sense foliar.

41. BC, Batllia de Cardona, Bat. Car. 13/5, sense foliar.

42. Ibídem.

43. Ibídem.

44. BC, Batllia de Cardona, Bat. Car. 13/5, sense foliar.

45. AHC, I. 1.1, Llibre del Consolat, f. 7r.-v.

46. BC, Batllia de Cardona, Bat. Car. 14/1, sense foliar.

47. Andreu GALERA (2000), *Sant Celdoni i Sant Ermenter: Sis-cents anys a Cardona*, Cardona, Confraria dels Sants Màrtirs-Manuel Sala i Queral, p. 47.

48. Joan SERRA VILARÓ (1962), *Història de Cardona...*, op. cit., p. 177.

49. AHC, X.1.7. Transcrit a Montserrat BARNIOL (2010), «Bella i solemne...», op. cit., p. 143.

50. Josep BALLARÓ i Joan SERRA VILARÓ (1906), *Història de Cardona*, Barcelona, p. 108; Manuel RODRÍGUEZ (1913), «La exposició de cruces procesionales», *La Vanguardia* (16 de desembre), p. 7-8, i Manuel GÓMEZ MORENO (1929), *Exposición Internacional de Barcelona-1929: El arte en España. Guía del Museo del Palacio Nacional*, Barcelona, Impr. Eugenio Subirana, p. 267.

51. Aquestes són les mides actuals. Amb la magolla original, la peça era més llarga. Joan SERRA VILARÓ (1962), *Història de Cardona...*, op. cit., p. 176.

52. Núria de DALMASES (1992), *Orfebreria catalana medieval...*, op. cit., I, p. 255.

53. Lourdes de SANJOSÉ (2003), «Cruz procesional mayor [creu de Traiguera]» i «Cruz procesional mayor [creu de Lluçena]», tots dos a *La memòria daurada: Obradors de Morella, s. XIII-XVI*, València, Fundació Blasco de Alagón, p. 372-375 i p. 376-379, respectivament. Sobre la primera, també de la mateixa autora, «La creu procesional major de Traiguera, obra singular de Bernat Santalínea», a Antoni PLADEVALL (dir.), *Arts de l'objecte: L'art gòtic a Catalunya*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2008, p. 90-94.

54. August L. MAYER (1929), *El estilo gótico...*, op. cit., p. 278.

55. Josep SANCHIS SIVERA (1922), «La orfebreria valenciana...», op. cit., p. 252 i 620. Cal advertir, però, que no hem pogut establir cap tipus de filiació familiar entre els Olzina de Cardona i els valencians.

56. Montserrat BARNIOL (2010), «Bella i solemne...», op. cit., p. 119 i ss.

57. Cfr. la mallorquina creu de Porreres (Joan DOMENGE [2002], *La creu de Porreres i l'argenter Antoni Oliva*, Porreres, Ajuntament de Porreres, Patrimoni Porreres, núm. 4, i del mateix autor, «La creu de Porreres i l'argenter Antoni Oliva», a Antoni PLADEVALL (dir.), *Arts de l'objecte: L'art gòtic a Catalunya*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2008, p. 86-89).

58. Núria de DALMASES (1992), *Orfebreria catalana medieval...*, op. cit., II, p. 110.

59. Claude CARRÈRE (1977), *Barcelona 1380-1462: Un centre econòmic en època de crisi*, I-II, Barcelona, Curial; Mario del TREPO (1976), *Els mercaders catalans i l'expansió de la corona catalano-aragonesa*, Barcelona, Curial; Damien COULON (2004), *Barcelone et le grand commerce d'Orient au Moyen Âge: Un siècle de relations avec l'Égypte et la Syrie-Palestine (ca. 1330-ca. 1430)*, Madrid, Casa Velázquez; Gloria POLONIO LUQUE (2012), *Exportación e importación en y desde el Mediterráneo en la Baja Edad Media: Mercaderes, mercancías y rutas comerciales (1349-1450)* [tesi doctoral], Barcelona, Universitat de Barcelona, i Mikel SOBERÓN RODRÍGUEZ (2015-2016), *El dret d'ancoratge de Barcelona a mitjans segle xv (1439-1446)* [treball final

de màster], Lleida, Universitat de Lleida.

60. Jesús BENAVIDES HELBIG (2017), *Para una historia de las sociedades mercantiles catalanas: Estudio completo del Dietari Honzè de la Compañía Torralba (10 de mayo del 1434 – agosto del 1437)* [tesi doctoral], Barcelona, Universitat de Barcelona, p. 697 i 734.

61. Núria COLL (1968), «Una compañía barcelonesa para el comercio de paños (1400-1484)», *Anuario de Estudios Medievales*, 5, p. 339-408, i Carme BATLLE (1969), «Notas sobre la familia de los Llobera, mercaderes barceloneses del siglo xv», *Anuario de Estudios Medievales*, 6, p. 535-552.

62. AHPB, 113/34, Bernat Pi, *Manuale comune*, 1431, 11 d'abril – 1431, 29 d'octubre, f. 61v-62r.

63. AHPB, 134/6, Guillem Jordà, major, *Quintum manuale*, 1434, 29 de maig – 1436, 3 de juliol, f. 4r.-v.

64. AHPB, 106/35, Antoni Brocard, *Manuale comendarum*, 1435, 28 d'abril – 1446, 20 d'agost, f. 32r.

65. AHPB, 106/35, Antoni Brocard, *Manuale comendarum*, 1435, 28 d'abril – 1446, 20 d'agost, 20, f. 33r.

66. Sobre els mercaders i argenters que participen en aquest mercat, vegeu Isabel de la FUENTE (1997), «La revenda d'objectes d'argent a la Barcelona baix-medieval», *Acta Historica et Archaeologica Medievale*, 18, p. 337-396.

67. Gloria POLONIO LUQUE (2012), *Exportación e importación...*, op. cit., I, p. 270-404.

68. Fins al punt d'influir sobre l'estil artístic de les produccions autòctones de les àrees de demanda, com observa Ada MARSHALL JOHNSON (1944), *Hispanic Silverwork*, Nova York, Hispanic Society of America, p. 43.

69. Aquesta autora esmenta el testimoni de l'argenter Pere Avinent i les diverses comandes realitzades entre 1443 i 1451, mitjançant les quals enviava any rere any peces de gran vàlua a l'àrea d'Alexandria, Rodes i Xipre. Les quantitats podien anar de 50 fins a 150 lliures i s'invertien en culleres d'argent amb mànecs daurats, de coral o de nacre, reliquiars, paternòsters i corretges. Isabel de la FUENTE (1997), «El proveïment d'un argenter barceloní a mitjan segle xv», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, XV, p. 93-126.

70. Claude CARRÈRE (1977), *Barcelona 1380-1462...*, op. cit., I, p. 404.
71. Isabel de la FUENTE (2017), «L'organització de l'ofici dels argenters de Barcelona a través dels seus privilegis i ordinacions (segles XIV-XV)», *Barcelona Quaderns d'Història*, 24, p. 245.
72. AHBP, 134/72, f. 42r.-46v.
73. Aquesta na Costa podria tractar-se de la seva tia materna Constança d'Altarriba, que en els anys previs (1398 i 1409) la documentem com a monja al monestir cistercenc de Santa Maria del Pedregal (Tàrraga, Urgell). BC, Batllia de Cardona, Bat. Car. 10/4, sense foliar, i ACA, Notarials, Cardona, Ca-0139, sense foliar.
74. Marc havia disposat també un llegat de 100 lliures. per a Valentí Prats, el fill del difunt Jaume Prats, com a avalador de la seva heretat davant els diputats del General de Catalunya i amb la condició de fer-se efectiva en complir els vint-i-cinc anys d'edat i un cop casat.
75. Possiblement, Joan de Llobera era un dels batejats com a membres de les branques secundogènites dels Llobera, que aleshores coexistien entre Solsona i Barcelona. Ramon PLANES (2002), «El testament del mercader Joan de Llobera (Barcelona, 1437)», *Oppidum*, 2, p. 28-44, i del mateix autor, *L'Hospital d'en Llobera*, I-II, Solsona, 2016.
76. Núria COLL (1981), «Compañías mercantiles barcelonesas del siglo XV y su estrato familiar», *Estudios Históricos i Documentos dels Arxius de Protocols*, 9, p. 27-104.
77. Carme BATLLE (1969), «Notas sobre la familia...», op. cit.
78. Andreu GALERA (2002), *Territori, senyoriu i jurisdicció...*, op. cit.
79. Damien COULON (2004), *Barcelone et le grand commerce...*, op. cit., p. 507-510, i Mikel SOBERÓN RODRÍGUEZ (2015-2016), *El dret d'ancoratge...*, op. cit., p. 93-95.
80. Isabel de la FUENTE (1997), «El proveïment...», op. cit., p. 93-126.
81. Jaume FERRER DE BLANES (1545), *Sentències catòliques del diví poeta Dant*, Barcelona, Imp. Carles Amorós, p. 59-69.

